

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

ואתחנן תשב"ז (חלק א)

בעיר שערץ ספרינגס ניו.

לאמר לדורות שיחיו מתפללים

- פלוגתת רמב"ם ורמב"ן בחיוב תפילה בכל יום אם הוא דאורייתא •
- בנמרא ומדרש: אסור להגביה קולו בתפלת שמונה עשרה • בזהר:
- התפלה שכבר נשמע לאיזה איש, אינה מתקבלת • בחזרת הש"ץ, וכן
- בשאר התפילות ותחנונים, יש להתפלל בקול רם • מעלת תפלה בקול
- כשהוא בכדי לעורר הכוונה, לעצמו או לאחרים, ודעתו לשם שמים •
- רבי ר' זושא: לא יגביה קולו יותר מן המבדק, היינו יותר מכפי התעורות
- הכוונה שבלבו • ישמח משה: אף שעיקר התפלה הוא במחשבה שבלב,
- נצרך הדיבור כדי שיתעוררו גם אחרים להתפלל לה' • בזהר משמע
- דלעתיד לבא יוכלו להתפלל בקול, אף תפלת הלחש • תפילות משה
- הואילו על זמן הגאולה שיתקיים בקשת אַעֲפָרָה נָא וְאַרְאָה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת העניין

שנת תשפ"ג לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מגרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס רעזא-א (18 מינוט מתוך 86) כמעט קלאר ***

לשון קדשו: 929-522-1515

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→5→227.1

קול אצור יהודה

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

דורך 1 דערנאך 278 צו הערן די רעקארדינגס. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הרב יוסף מענדלאוויטש שליט"א

לאירוסים בתו - עב"ג החתן אשר יודא נ"י

בן הר"ר חיים דוד קרויס הי"ד

כברית, מערכת לשון קדשו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יֵעָלוּ לְזָכְרוֹן •

הרה"ח דיקר באנשים, בר אוריין, ומצויין במדות הגנות,
השתדל לראות מעלות כל אחד, מלמד תשב"ר כ"ה שנים,
נאמן בהרצת תורה ויר"ש בגפ"ת ובפרט בחומש רש"י

רבי יצחק מאיר ז"ל שפירא

ב"ר משה ז"ל

נפטר מ"ז אב תש"ע

האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'
הרבחה בתפלה ושם שמים שגור כפיה

מרת פעסיל הינדא ע"ה ב"ר מנחם ז"ל

אשת הרה"ח ר' מרדכי דוב גרובער ז"ל
נפטרה י"א אב תשס"ה

האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'

מרת פראדל ע"ה ווייס

ב"ר משה אלי' ז"ל

אשת הרה"ח ר' משה ארי' ז"ל
נפטרה י' אב תשל"ד

האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'

מרת רבקה רחל ע"ה קאהן

ב"ר חיים אליהו ז"ל

נפטרה י' אב תשע"א

האשה החשובה יראת ה', נדע חכמתה בשערים,
התנהגה בצניעות ובלי מותרות, והתרחקה ממחלוקת,
קיבלה את כולם בשמחה, והצטיינה בהכרת הטוב

מרת רבקה פיגא ע"ה וויינפעלד

בת ר' אפרים ז"ל - נפטרה ח' אב תשס"ג

KolSatmar.com

קישויות ודקדוקים בתחלת הפרשה

הקדמה לקושיא א

תיבת 'לאמר' צריך ביאור בכאן, דלמי יאמרנה משה

וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר.

דאָרף מען צו פאַרשטיין דעם 'לאמר', פאַר וועם האָט ער געזאָגט.

[דהרינ] איבעראָל וואו ס'שטייט 'לאמר' [הכוונה שיאמרנה לאחרים].

ב

ולכן פירש רש"י, והוא מהספרי, דוהו אחד מן ג' מקומות שאמר משה לפני הקב"ה השיבני אם תעשה שאלתי אם לאו

[נגר] רש"י זאָגט, "זה אחד מן המקומות וואָס משה רבינו האָט פאַרלאַנגט

השיבני אם אתה מקבל דברי, זאָלסט מיר ענטפערן.

דאָס איז דער 'לאמר', - אַזוי זאָגט רש"י, - [ווייל] ער האָט זיך געבעטן צום

באַשעפער, ער האָט אים געזאָגט זאָלסט מיר מוֹדִיעַ זיין.

ג

ובספרי חושב ה' מקומות, ובמקום אחר חשבו ר' מקומות

ס'איז דאָ עטליכע מקומות [כיוצא בזה].

[ורש"י כתב] ס'איז דאָ דריי פלעצער [שאמר משה השיבני אם אתה מקבל את דברי. און] אין

ספרי שטייט גאָר [אַז ס'איז דאָ] פינף אָדער פיר [פלעצער].

דער מזרחי פלאַגט זיך אויף דעם¹ [למה כתב רש"י רק ג' ולא ה', וגם בספרי במקום אחר

אמרו רק ד' ולא ה'].

^א ברש"י (ג, כג): לאמר. זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו.

^ב כן הוא בספרי כאן (פסוק א): זה אחד מן הדברים שאמר משה לפני המקום הודיעני אם אתה עושה לי, או אין אתה עושה לי, אמר לו אני עושה. א] וַיִּצַעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעַם הַזֶּה (בשלח יז, ד), שאין תלמוד לומר לאמר, ומה ת"ל לאמר, אמר לו הודיעני אם אפול בידם ואם לאו. ב] כיוצא בו אתה אומר (ווארא ו, יב) וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר וכו', אמר לו הודיעני אם אתה גואלם אם לאו. ג] כיוצא בו אתה אומר (בהעלותך יב, יג) וַיִּצַעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר, הודיעני אם אתה מרפא אותה אם לאו. ד] כיוצא בו אתה אומר (פנחס כו, טו) וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר, אמר לו הודיעני אם אתה ממנה עליהם פרנסים אם לאו. ה] כך אתה אומר [וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה'] בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר, שאין תלמוד לומר לאמר, מה תלמוד לומר לאמר, הודיעני אם אכנס לארץ אם לאו.

^ג כן הוא בספרי פרשת פנחס (פסוק ז): וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר (פנחס שם) וכו'. אין תלמוד לומר לאמר, מה תלמוד לומר לאמר, אלא אמר לו הודיעני נא אם אתה ממנה עליהם פרנסים אם לאו, עד שהשיבו הקב"ה ואמר לו (שם, יח) קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח חזק וסמכת את ידך עליו. ו' ר' אלעזר בן עזריה אומר, בארבע מקומות ביקש משה לפני הקב"ה, והשיבו את שאלותיו. א] כיוצא בו אתה אומר (ווארא שם) וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' [לאמר] הן בני ישראל לא שמעו אלי ואין ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים וכו', אמר לפניו הודיעני נא אם אתה גואלם ואם לאו, עד שהשיב המקום על שאלותיו, שנאמר (שמות ו, א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲתָה תֵרָאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לַפְרֹעֶה כִּי בִיד תִּזְקָה יִשְׁלַחֶם וּבִיד תִּזְקָה יִגְרָשָׁם מֵאֶרֶץ. ב] כיוצא בו אתה אומר (בהעלותך שם) וַיִּצַעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר קל נא רפא נא לה וכו', אמר לפניו הודיעני נא אם אתה רופא אותה אם לאו, עד שהשיבו הקב"ה על שאלתו, שנאמר (שם, יד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יָדְךָ בִּפְנֵיהֶ הֲלֹא תִפְלֹם שְׁבַעַת יָמִים. ג] כיוצא בו אתה אומר וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר וכו', אמר לו הודיעני אם אכנס לארץ אם לאו, עד שהשיבו המקום, וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו רַב לָךְ. ד] אף כאן (בפרשת פנחס) אין תלמוד לומר לאמר, אלא אמר לו הודיעני נא אם ממנה אתה עליהם פרנסים ואם לאו, עד שהשיבו המקום קח לך את יהושע בן נון.

^ד בפירוש הרא"ם (ג, כג): זה אחד 'משלש' מקומות וכו'. אבל בספרי לא שנו אלא זה אחד מן הדברים שאמר משה וכו' [והעתיק כל לשון הספרי דלעיל, ומסיים] ואם כן זה אחד 'מחמשה' מקומות, שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי, מביעי ליה. אבל בפסוק וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר יִפְקֹד ה' אֱלֹקֵי הָרֹחוֹת וגו' (פנחס שם), שנו בספרי רבי אלעזר אומר 'בארבעה' מקומות ביקש משה וכו', והביאם כולם, והשמיט

ד

קושיא א

אבל גם לפי דרשה זו, אכתי צריך ביאור למה ביקש משה כך שישב לו אם מקבל דבריו או לא. והלא ממילא יוכל לראות אם יתמלא בקשתו, כשיותן לו רשות ליכנס בארץ

א) [נאך] דער אָמַת ברויך עס פֿשט, וואָס עפעס האָט ער פֿאַרלאַנגט [השיבני אם תעשה שאלתי אם לאן].

ממה נפשך. ער האָט דאָך געבעטן, [און] ממה נפשך, [אויב] וועט ער געהאַלפן ווערן, ס'וועט נַתְקַבֵּל ווערן די תְּפִלָּה, וועט ער דאָך זען [שייכל ליכנס לארץ].

דער בורא כל עולמים האָט דאָך אים געהייסן [פי לא תַעֲבֹד וגו'], ער האָט אים געזאָגט וואָס ס'וועט געשען [ומזה ידע הגזירה]. נו ממילא אַז ס'וועט נַתְקַבֵּל ווערן די תְּפִלָּה, וועט ער דאָך אים ממילא זאָגן אַנדערש, [אַז] ער זאָל פירן אידן קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל.

[וואס כן] וואָס איז עפעס עקסטער אַ בַּקְשָׁה אַז מ'זאָל אים זאָגן. ס'מוז דאָך האָבן אַ טַעם.

ה

אין הכי נמי, אין די 'אלע' מקומות [שאמר משה השיבני] ברויך מען [האָבן] אַ טַעם [דערויף], נאָר היצטערט האַלט מען דאָך ביי 'דעם'.

ו

קושיא ב

וגם במדרש רבה איתא הך דרשה שאמר משה השיבני, ומקורם לזה איתא עוד פירוש בתיבת 'לאמר', והכוונה לאמר לדורות, שיהיו מתפללין בעת צרתן

ב) אין מדרש [איז דאָ נאָך אַ פֿשט].

לעולם איז עס [הפֿשט שברש"י] אַ מדרש רבה [אויך]. אין מדרש רבה^ה, און אין ספרי^ו [איז עס] אויכעט.

מהחמשה דלעיל המקום של ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה, ולא ידעתי למה. ולפי זה יהיה לאמר האמור כאן אחד 'מארבעה' מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו, לא אחד 'משלשה' מקומות, כמו שכתב רש"י ז"ל, וצריך עיון. ○ ומה שדרשו רז"ל בלאמר הכתובים באלה החמשה מקומות, מה שלא דרשו בשאר המקומות. הנה כבר כתבתי הטעם בפרשת פנחס (שם) וכו', והארכתי שם מאד, עיין שם.

ועיין בגור אריה (שם): זה אחד משלשה מקומות וכו'. זהו האחד, והשני וַיִּצַּעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר, אצל מרים וכו' (כמובא ברש"י בהעלותך שם). וכן וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הָרֹחוֹת וכו' (כמובא ברש"י פנחס שם). ○ ובספרי (כאן) שנו [עוד] וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר (וארא שם), הודיעני אם אתה גואלן אם לאו וכו'. והקשה הרא"ם, דצריך עיון למה רש"י לא הביאו. ויראה דרש"י לא הביא רק אותם שהיה משה 'מתפלל' עליהן, והם אלו שלשה, דכתיב 'אֶתְחַנֵּן' אֶל ה' בַּעַת הַהִיא, וכן היה מתפלל על מרים, והיה מבקש מלפניו יפקוד ה' אלקי הרוחות איש על העדה. ולא הביא עמהן וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' דפרשת וארא, כי אותה בקשה וכו' לא היה בקשה גמורה, שלא היה מבקש עתה שישאל ישראל, רק שרצה לדעת אם יגאל ישראל, ולכך לא חשיב אותו עמהם. ○ אבל בספרי בפרשת פנחס וכו' מנה אלו שלשה, ומנה גם כן עמהם וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' דפרשת וארא, אף על גב שלא היה מבקש עתה על גאולתם, מכל מקום היה חפץ בגאולתם, ורצה לדעת אם יגאל אותם. ומכל מקום לא חשיב (ספרי שם) עמהן וַיִּצַּעַק מֹשֶׁה אֶל ה' דפרשת בשלח, משום דשם היה מבקש להודיע אותו אם יפול בידיהם אם לא, ולא היה זה שאלה ראוי, שהיה השיב לו הקב"ה אתה אמרת עוד מַעַט וְסָקַלְנִי (בשלח יו, ד), ואמר לו (שם, ה) לֹךְ עֲבֹד לִפְנֵי הָעַם וראוה אם יסקלך, [למה] הוצאת לעז על בני (כמובא ברש"י בשלח שם), ולכך לא חשיב זה. ○ אבל בספרי בפרשת ואתחנן חשיב גם זה עמהם, ששם בא למנות כל המקומות שאמר משה להקב"ה שיודיעוהו תשובה על דבריו. כך יראה נכון.

ועיין עוד במשכיל לדוד (שם) מה שכתב עוד באופן אחר לתרץ בזה.

^ה מובא להלן בהערה ז

[נאָר] לעולם דער מדרש רבה זאָגט קודם אַן אַנדערן טעם [בכוונת 'לאמר'], און דערנאָך זאָגט ער דעם [הטעם שברש"י שאמר השיבני]. קודם זאָגט דער מדרש, 'לאמר, מהו לאמר, [אלא] לאמר לדורות, שיהיו מתפללין בעת צרתן. [נאָכדעם זאָגט ער] דבר אחר, לאמר, ער האָט געזאָגט השיבני אם אתה מקבל [את דברי], דעם פֿשט וואָס רש"י זאָגט. [אין] רש"י האָט בוחר געווען צו זאָגן דעם צווייטן פֿשט.

ז

[און] דער אַמַת, ברויכן זיי ביידע פֿשט. קודם דעם [הפשט השני שבמדרש רבה, שהוא גם ברש"י וספרי] האָב איך געזאָגט שוין פריער [מה שקשה על זה].

ח

ועל דרש זה קשה גם כן, דהלא אפילו לדעת הרמב"ם שחולק על הרמב"ם וסובר דאין חיוב מן התורה להתפלל בכל יום, אבל בעת צרה מורה גם הוא דיש חיוב דאורייתא להתפלל לה', וגלמוד מפסוקים אחרים. ואם כן מה מוסיף כאן בדרשה זו לדורות, שיש להתפלל בעת צרתן ווידעראום [הפשט הראשון שבמדרש רבה דהוא] לאמר לדורות, לכאורה וואָס דאָרף ער עפעס צו זאָגן אַ לאמר לדורות שיהיו מתפללים בעת צרתן. [דהנה] מילא [בחיוב מצות תפילה 'שבכל יום'] איז דאָך אַ פלוגתא דער רמב"ם מיטן רמב"ן^ט. דער רמב"ם לערנט אַז תפלה איז דאורייתא, יעדן טאָג, און דער רמב"ן קריגט [וסובר] ס'איז דרבנן^י.

^י מובא לעיל בהערה ג.

^י דבריהם רבה (ב, ה); דבר אחר בעת תפילה לאמר, מהו לאמר, אמר רבי עזריה לאמר לדורות, שיהיו מתפללין בשעת הצרה. שהרי משה אף על פי שנאמרו לו לא תעבר את הידן הזה, התחיל מתחנן. ו דבר אחר מהו לאמר, אמר רבי עקיבא, אמר משה רבונו של עולם השיבני על דברי, אם אני נכנס לארץ ישראל, אם איני נכנס.

^ח ברמב"ם (תפלה א, א-ב): מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר (משפטים כג, כה) וַיְצַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר (עקב יא, יג) וּלְעִבְדוֹ כָּכָל לְבָבְכֶם, אמרו חכמים איזו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין 'מנין' התפלות מן התורה, ואין 'משנה' (פי' נוסח) התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה 'זמן' קבוע מן התורה, ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה, לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. אלא חיוב מצוה זו כך הוא, שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום, ומגיד שבחו של הקב"ה, ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנון, ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו, כל אחד לפי כחו. ובספר המצות להרמב"ם (מצות עשה ה): היא שצונו לְעִבְדוֹ, וכבר נכפל צווי זה פעמים, באמרו וַיְצַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, ואמר (ראה יג, ה) וְאֵתוֹ תַעֲבֹדוּ, ואמר (ואתחנן ו, יג) וְאֵתוֹ תַעֲבֹד, ואמר וּלְעִבְדוֹ. ואף על פי שזה הצווי הוא גם כן מהצווים הכוללים כמו שביארנו בשורש ד', הנה יש בו יחוד שהוא צוה בתפלה. ולשון ספרי (עקב פסוק א) וּלְעִבְדוֹ זו תפלה. ואמרו גם כן (שם) ולעבדו זה תלמוד. ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמרו, מנין לעיקר תפלה בתוך המצות, מהכא, אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ תִירָא וְאֵתוֹ תַעֲבֹד, ואמרו עבדוהו בתורתו, ועבדוהו במקדשו, כלומר ללכת שם להתפלל בו ונגדו, כמו שבאר שלמה ע"ה (מלכים א' פרק ח).

^ט בהשגות הרמב"ן (על ספר המצות שם): כתב הרב, המצוה החמישית וכו'. כל אלה דברי הרב. ואין הסכמה בזה, שכבר ביארו החכמים בגמרא תפלה דרבנן, כמו שאמרו בשלישי של ברכות (כא). לענין בעל קרי שקורא קריט שמע ומברך על המזון לאחריו ואינו מתפלל, והעלו הטעם בזה, אלא קריאת שמע וברכות המזון דאורייתא, תפלה דרבנן. ואמרו עוד (שם), ספק קרא קריט שמע ספק לא קרא קריט שמע חוזר וקורא קריט שמע, ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל, וקריט שמע דאורייתא תפלה דרבנן.

וכבר ראינו לו בהלכות תפלה שאמר שחייב אדם מן התורה בתפלה בכל יום, אלא שאין מנין התפלות ולא משנה התפלה מן התורה. וכך כתב בזה המאמר (בספר המצות) במצוה עשירית, שזמני התפלה אינם מן התורה, אבל חובת התפלה עצמה מן התורה. וגם זה איננו נכון בעיני, שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה, ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקרי, ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית, ובמנחה נסתפק בעצמו ספק התפלל ספק לא התפלל, א"כ לפי דבריו של הרב צריך היה לחזור ולהתפלל, והם פסקו

נֶאֱרָא אָבער 'בַּעַת צְרָה' זאָגט דער רמב"ן אויך אַז ס'איז דאָרײַטאָ. ס'איז דא פסוקים (דערויף), כ'האָב עקסטערע פסוקים אויף בַּעַת צְרָה [אז] מ'זאָל מִתְפַּלֵּל זײַן^א.

ט

קומט דאָך אויס, אַז דעס איז אַ מצות עשה דאָרײַטאָ. ס'איז אַ חיוב דאָרײַטאָ [אז] מ'זאָל מִתְפַּלֵּל זײַן 'בַּעַת צְרָתָן', מִתְפַּלֵּל זײַן צום באַשעפער. [וואס כן] וואָס האָט ער געדאַרפֿט צו זאָגן דאָ אַט אַ לאַמֵּר לדורות [על שיתפללו] בעת צרתן^ב, ס'איז דאָך דאָ דערויף אַ ציווי שוין אין פסוקים [אחרים], ס'איז דאָך [א] דאָרײַטאָ. וואָס דאַרף ער צו זאָגן [דאָ דערויף] לאַמֵּר לדורות.

י

קושיא ג

גם אינו מובן מהו הראיה לדורות, והלא משה רבינו התפלל כאן בשביל שהוצרך להדבר רחמים, ומנא לן שיש גם איזה 'חיוב ומצוה' בדבר

ג) אויסערדעם, (אפילו) ווען ס'העט נישט געווען קיין מצוה [הנלמד ממקום אחר], איז

לעולם בכל ספק בתפלה, שאינו חוזר ומתפלל, מפני שהיא מדרבנן. ואם איננה מצוה בכל יום, מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מן התורה, שיתפלל יום אחד בשנה, [אן] בכל ימיו פעם אחת. וכבר אמרו (ראש השנה לה). ברב יהודה דמתלחין יומין הוה מצלי. לפי שהיה עוסק בתורה, וסמך על מה שאמרו (שבת יא.) חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה, שהיא דרבנן לעולם. אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל, אבל הוא ממדת חסד הבורא יתברך עלינו, ששומע ועונה בכל קראנו אליו.

ועיקר הכתוב ולעבדו כָּכָל לְבָבְכֶם, מצות עשה שתהיה כל עבודתנו לָקָל יתעלה 'בכל לבבנו', כלומר בכונה רצויה שלימה לשמו, ובאין ההרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כונה, או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין וְאֶהְיֶה אִתָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ כָּכָל לְבָבְךָ וְכָכָל נַפְשְׁךָ וְכָכָל מְאֹדְךָ, שהמצוה היא לאהוב את ה' בכל לב ולב, ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממונו. ומה שדרשו בספרי, ולעבדו זה התלמוד, דבר אחר זו תפלה, אסמכתא היא. או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורתו, ושנתפלל אליו בעת הצרות, ותהיינה עינינו ולבנו אליו כעניי עבדים אל יד אדונינו, וכענין שכתוב (כהעלותך י. ט) וְכִי תִבְאוּ מִלִּחְמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הָעֵר וְהָעִיר אֲתֶכֶם וְהָרַעַתְם בְּחֻצְתָּם וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הציבור לצעוק לפניו בתפלה ובתנועה [וכמבואר גם ברמב"ם ריש הל' תענית]. והוא הענין שביאר שלמה ע"ה, כמו שכתוב (מלכים שם, לה) בְּהֻצָּר שָׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר, וכתוב (שם, לו-לח) יָרֵב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ, דָּבָר כִּי יִהְיֶה, שְׂדֵפוֹן יִרְקוֹן אֶרֶבָה חֲסִיל כִּי יִהְיֶה, כִּי יֵצֵר לוֹ אִיבוֹ בְּאֶרֶץ שְׂעִירָיו, כָּל נֶגַע כָּל מַחֲלָה, כָּל תַּחֲוָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל הָאָדָם לְכָל עֵמָךְ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יִדְעוּן אִישׁ נֶגַע לִבָּבוֹ וּפְרַשׁ כְּפִיו אֶל הַבֵּית הַזֶּה [נֹאמָה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכֵּן שִׁבְתְּךָ גוֹר]. וכבר דרשו עוד שם בספרי, רבי אליעזר בן יעקב אומר ולעבדו כָּכָל לְבָבְכֶם וְכָכָל נַפְשְׁכֶם מה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר כָּכָל לְבָבְךָ, להלן ליחיד וכאן לצבור, כאן לתלמוד כאן למעשה. יאמר שנצטוונו לעבדו ה' ית' בכל לבנו, בלמוד תורתו ובעשיית מצותיו וכו' [עיין עוד שם].

והנה הם מצות כוללות, אבל מפני שצוה אותנו בפסוק כָּכָל לְבָבְכֶם בענין חדש, להיות כל לבבנו מיוחד אליו בענין עשיית המצות כאשר פירשתי, יתכן שתבא המצוה הזאת בחשבון רמ"ח מצות עשה וכו'. ואם אולי יהיה מדרשם בתפלה עיקר מן התורה, נמנה אותו במנינו של הרב, ונאמר שהיא מצוה לעת הצרות, שנאמין שהוא יתעלה שומע תפלה, והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה, והבן זה.

^א ועיין בשלחן ערוך (או"ח קו. א) שפסק בהרמב"ם, וז"ל: נשים ועבדים אע"פ שפטורים מקריאת שמע חייבים בתפילה, מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא וכו'.

אולם במגן אברהם (שם, ב) הביא גם דעת הרמב"ן, שכתב שם וז"ל: מצות עשה. כן כתב הרמב"ם, דסבירא ליה תפלה מ"ע דאורייתא היא, וכתוב ולעבדו כָּכָל לְבָבְכֶם וכו'. אך מדאורייתא די בפעם אחד ביום, ובכל נוסח שירצה, ולכן נהגו רוב נשים שאין מהפלות בתמידות, משום דאומרים מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה, ומדאורייתא די בזה, ואפשר שגם חכמים לא חייבו יתור. והרמב"ן סובר תפלה דרבנן, וכן דעת רוב הפוסקים, ועיין בתוספות בדברות דף כ' ריש ע"ב. ובסמ"ק (סימן יא בהגה) כתב שמצוה להתפלל בעת צרה.

^א ועיין מה שכתב רבינו בענין זה בשו"ת דברי יואל (סימן קלט, ד"ה עוד נראה). וכתב שם עוד בתוה"ד [לאחר שהביא דברי הרמב"ן]: ומבואר בזה שאין חיוב מן התורה לתפלה [לדעת הרמב"ן] אלא בעת צרות העצור רח"ל, מטעם האמונה שהש"ת מציל ומושיע מהצרה על ידי תפלה וזעקה וכו', ואם כן עכשיו שכלו כל הקיצין ועדיין משוקעים בגולה, אין לך צורת הציבור יותר מזה וכו', ועליו להאמין שבכח התפילה אפשר להביא הגאולה לישראל, הוי ודאי חיוב התפילה דאורייתא לכל הדיעות וכו' [ועיי' עוד כמה ענינים].

אויך נישט קיין ראיה [מהכא לדורות, שיש להתפלל בעת צרתן. שהרי] משה רבינו האט מתפלל געווען ווייל ער האט 'געוואלט אויפטון' מיט די תפלה, [ואכתי לא מוכח מזה שיש איזה חיוב בדבר. והראיה שהרי] ער האט מתפלל געווען תקט"ו תפלות², נו איז מען דען מחויב [לדורות להתפלל בעת צרה] תקט"ו תפלות?

יא

קושיא ד

גם מה הראיה ממה שעשה כן משה רבינו, וכי מי הוא שיוכל להדמות בכוונת התפלה, לתפלותיו של משה רבינו (ד נאכדעם, ווער קען דען דאס [וואס משה רבינו]. ווער קאן זיך צוגלייכן [צו משה רבינו] אז מ'זאל זאגן אזעלעכע אמת'דיגע תפלות. [ואם כן] איז דאך נישט קיין ראיה [דערפון] אויך נישט.

יב

ס'שטייט³ [אז] א תפלת נדבה וואס מ'מעג זאגן [לשם נדבה], פונדעסטוועגן שטייט אז מ'זאל [היינט] נישט זאגן קיין תפלת נדבה, ווייל מ'ברויך מכוון זיין, און [היות בזמן הזה] מ'קאן נישט מכוון זיין ווי ס'קער צו זיין, [על כן אין להתפלל בנדבה]. נאָר די תפלה חיובית [שתקנו חכמים ג' פעמים ביום] 'דארף' מען זאגן [בכל אופן]⁴. אבער קיין תפלת נדבה שטייט [אדרבה] אז נישט, ווייל מ'קען נישט [היינט], ווייל מ'איז נישט מכוון ווי ס'קער צו זיין, איז בעסער אז מ'זאגט נישט. נאָר דעס וואס מ'איז מחויב, איז נישט פארהאנדן [לפטור מזה משום כוונה]. די תפלה חיובית, וואס מ'האט מתקן געווען אזוי, צי ס'איז דאורייתא [כסברת הרמב"ם] צי דרבנן [כסברת הרמב"ן, אבער] על כל פנים [אפילו] אקעגן חכמינו ז"ל איז נישט פארהאנדן [למנוע מזה], דאס מוז מען אודאי זאגן. אבער א תפלת נדבה, וואס מ'איז נישט מחויב, [איז] נאָר צדיקים האבן געמעגט מתפלל זיין א תפלת נדבה פארציטנס, ווייל מ'ברויך מכוון זיין די תפלה [מראשה ועד סופה כראוי].

יג

[ואם כן] נו וואס איז א ראיה פון משה רבינו [אז] מ'זאל מתפלל זיין יעדערער. ווער קען זיך צוגלייכן [צו משה רבינו].

יד

קושיא ד

במדרש רבה הביא כאן הלכה, מהו שיחא מותר להתפלל בקול גדול, והשיב דאסור. וצ"ב שייכות שאלה זו לכאן דער מדרש זאגט, דער מדרש רבה הייבט אן פאָרנט⁵ אין די סדרה⁶, ואתחנן אַל ה', הייבט ער אן ילמדנו רבינו אם מותר להתפלל בקול גדול.

² כמבואר בילקוט שמעוני (רמז תתקמ), ועוד.
³ בשלחן ערוך (אור"ח קו, ד): הרוצה להתפלל תפלת נדבה, צריך שיחא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף. אבל אם אינו יכול לכוין יפה, קרינן ביה למה לי רב זבחיכם (ישעי' א, יא), והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות הקבועות ליום.
⁴ ר' ועיין בזה במגן אברהם (ע, ג) ובפרי מגדים (שם). וברמ"א (אור"ח קא, א), וביאור הלכה (שם, ד"ה ואם אינו יכול, וד"ה והאידיא), ובסידור היעב"ץ (קודם תפלת י"ח).
 KolSatmar.com

כך שנו חכמים, ס'איז אָסור, שנאמר (שמואל א' א', יג) וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע. איך לערן אַרויס פון תְּנָה'ן (דכתיב אצל) וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע, [זא] תְּפִלָּה מוֹז זיין פִּלְחֶשׁ. אַזוי ווי דער דִּין איז" (להלכה. און) ס'איז אַ גמרא אין ברכות, דף כ"ד"ה. דערנאָך שמועסט ער ווייטער פון עניני תְּפִלָּה, אין מדרש.

טו

(ה) (וצריך ביאור) וואָס שטעלט ער עפעס אָהער דאָ די שְׁאָלָה, צי פִּקוּל צי בְּנִתָּה. לכאורה וואו קומט דאָס אָהער די שְׁאָלָה, דער גאַנצער פִּלְפּוּל.

קכו

ישוב הקושיות בתחלת הפרשה

הקדמה לישוב קושיא א

נאָר דעס וואָס רש"י זאָגט דאָ [זא] ער האָט אים געזאָגט זאָלסט מיר ענטפערן.

קכו

מבואר בספרים כי הטעם שמשה לא היה יכול ליכנס לארץ, לפי שלא שלמו האויבים במעשה דיו, ואם היה נכנס לארץ היה בונה המקדש ושוב לא היה להיות חורבן בית המקדש, שבוה שפך חמתו על עצים ואבנים וניצולו ישראל מידי כליה

קען זיין, [דהנה] סוף כל סוף, מִשָּׁה רִבְּנוּ הָאֵט דאָך געוואוסט אַז ער קאָן נאָר גיין [לארץ ישראל, נאָר] אַז ס'וועט זיין דער עוֹלָם הַתְּקוּן [און] דער בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וועט נישט חָרוֹב ווערן. [אָבער] אַז ס'דארף חָרוֹב ווערן דער בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, טאָר ער נישט גיין"ט.

טו פירוש, 'בתחלת' הסדרה.

טו בדברים רבה (ב, א): וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה'. הַלְכָה, אדם מישראל שהיה עומד ומתפלל מהו שיהא מותר לו להתפלל בקול גדול. כך שנו חכמים (ברכות לא.) היה עומד ומתפלל יכול ישמיע קולו, כבר פִּרְשָׁה חנה (שמואל א' א', יג), וְתִנָּה הִיא מִדְּבַרְתָּ עַל לִבָּהּ [וקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע]. י יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת, כבר פירש דניאל (דניאל ו, יא) וְזִמְנִין תִּלְתֵּהּ בְיוֹמָא הוּא בְרִךְ עַל בְּרִכוּהִי וּמִצְלָא וּמוֹדָא קֳדָם אֱלֹקָה. י יכול יהא מתפלל בכל שעה שירצה, כבר פירש דוד (תהלים נה, יח) עֲרֹב וְבָקָר וְצִהָרִים אֲשִׁיחָה וְאֶהְיֶה וְיִשְׁמַע קוֹלִי. י יכול יהא תובע צרכיו ויוצא לו, כבר פירש שלמה (מלכים א' ח, כח) לִשְׁמַע אֶל הַרְנָה וְאֶל הַתְּפִלָּה. רָנָה זו קילוסו של הקב"ה, וְתִפְלָה לצרכיו של אדם. י" כמבואר בטור ושלחן ערוך (אורח קא, ב).

י" בגמרא ברכות (כד:): הַמְשִׁמִּיע קוֹלוֹ בַּתְּפִלָּתוֹ הִרִי זֶה מִקְטְנִי אִמְנָה וְכו'. [והמשך הלשון כאן מובא להלן בהערה נ]. ועוד איתא שם (לא.): י יכול ישמיע קולו בתפלתו, כבר מפורש על ידי חנה, שנאמר וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע וכו'. אמר רב המנונא, כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה (שמואל א' א', יג), וְתִנָּה הִיא מִדְּבַרְתָּ עַל לִבָּהּ, מִכָּאן לַמַּתְפַּלֵּל צִרִיךְ שִׁיכוּיִן לְבו. רַק שְׁפָתֶיהָ נְעוּת, מִכָּאן לַמַּתְפַּלֵּל שִׁיחְתוּךְ בִּשְׁתִּיתוֹ. וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע, מִכָּאן שְׁאִסוּר לַהֲגִיחָהּ קוֹלוֹ בַּתְּפִלָּתוֹ וכו'.

טו וכמבואר ענין זה בכמה ספרים, ובראשם בפרשת דרכים (דברים ח) ובמגלה עמוקות (ואתחנן אפ"ס). והפרשת דרכים מביא זאת בשם המדרש, וז"ל: עוד נקדים דאמרינן במדרש אלמלי היה משה רבינו נכנס לארץ ישראל לא היה נחרב בית המקדש, ולא היתה אומה ולשון שולטת בישראל, עד כאן. [ועיי"ש מה שהאריך בזה]. וז"ל המגלה עמוקות שם: טעם שני למה הוצרך משה להיות קבור בעבר הירדן, על דרך הגמרא (סוטה ט.) דרש רבא מאי דכתיב (תהלים לג, א) לִישָׁרִים נֶאֱנָה תְּהִלָּה, אל תקרי נאווה אלא נווה, אלו משה ודוד, שלא שלטו שונאיהם במעשי ידיהם. ונמצא אילו היה נכנס משה לארץ ישראל ונבנה המקדש על ידו, לא היו יכולין השונאים לשלוט במעשה ידיו, והיה מוכרח לשפוך חמתו על ישראל, ולא על עצים ואבנים. זה שאמרו ז"ל (תנחומא ואתחנן, ו) אם אתה תעבור את הירדן ישראל יאבדו וכו'. והנה רצה משה שיהיה נבנה המקדש על ידו וכו', ואם כן כל כוונתו ליכנס לארץ ישראל כדי שיבנה המקדש על ידו וכו'. לזה השיב לו הקב"ה רַב לָךְ, דרגא דילך היא גבוה מאד, ואי אפשר לשונאים לשלוט במעשה ידיו, וכשיחטאו ישראל יאבדו הם, ולא ישפוך חמתו על העצים והאבנים, לכן אי אפשר לך לעבור את הירדן וישראל יאבדו, אף על פי [שראוי] שיבנה המקדש על ידו וכו', שראוי היה, מכל מקום בשביל ישראל אל תוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוד:

וכן כתב באור החיים הק' (דברים יז, לו) בתוך הדברים וז"ל: והנכון הוא על פי דבריהם ז"ל שאמרו (במדבר

אָזוי ווי די חכמינו ז"ל זאָגן,¹ [דעל ידי שנחרב המקדש] 'אָזוי' איז געווען שפּץ חֲמָתוֹ
עַל הָעֲצִים וְעַל הָאֲבָנִים.

[און] ווען דאָס העט נישט געקענט זיין, העט חס ושלום נישט גוט געווען. [ולכן לא
היה יכול משה ליכנס לארץ, כי אז היה נבנה המקדש על ידו, ולא שלטו האויבים במעשי ידיו של משה
(סוטה ט), וממילא לא היה נחרב].

[ומשה רבינו] ער האָט דאָס געוואוסט.

קכח

ומשה רבינו ידע והבין כל זאת, אלא שבקשתו היתה שכבר יהיה בימיו
העולם התיקון, ולא יהיה שום חורבן וגלות, וממילא יוכל ליכנס לארץ

נאָר ער האָט טאַקע געוואָלט ס'זאָל זיין [שוין] דער עוֹלָם הַתִּיקוֹן, ער האָט עס
געוואָלט דורכפירן, [עס צו] דורכברעכן.

'דאָס' זענען טאַקע די פֿקֻשׁוֹת [שהתחנן משה], ער האָט טאַקע 'דאָס' פאַרלאַנגט
פונעם באַשעפער.

קכט

עוד הקדמה ליישוב קושיא א

אבל בענין התפילה על שדיה העולם התיקון, הרי כתב רש"י
דיש שבועה שלא להרבות בתחנונים יותר מדאי על הקץ

נאָר ער האָט דאָך געוואוסט פון דעם אויך, [אז] מ'טאָר נישט דוֹחֵק אֶת הַקֵּץ זיין.
[און] נישט נאָר [מ'זאָל נישט] טון פֿעֻלוֹת, [נאָר אויך] שלא יִרְבוּ 'בְּתַחֲנוּנִים' אפילו,
טאָר מען אויך נישט יוֹתֵר מְדַאי, כמו שכתב ברש"י סוף כתובות²א.

רבה טז, כ) בפסוק וַיִּכְפוּ הָעַם בְּלִילָה וגו' (שלא יד, א), קבעו בכיה לדורות, כי ליל ט' באב היתה, שבו נחרב הבית.
ואמרו עוד (סוטה שם) שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב, שאין אומה ולשון
נוגעת בו. ואמרו עוד (במדבר המובא להלן) בפסוק מִזְמֹר לְאֶסְפָּר אֱלֹקִים בָּאוּ גוֹיִם וגו', וז"ל קינה מבעי ליה, אלא
על שהשליך חמתו על עצים ואבנים. מתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש, ולהשליך חמתו
עליו לא אפשר כנוכר, ויחר אף ה' בשונאי ישראל, ויהיה כליונים במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' בגזרת
המרגלים [שאו נגזר החורבן] גם על משה שימות במדבר וכו'.

² באיכה רבה (ד, יד) [ובמדרש תהלים (מזמור עט)]: פֿלָה ה' אֶת חֲמָתוֹ שפֿץ חֲרוֹן אַפּוֹ [ויצת אש בציון ותאכל יסדתיקה]
(איכה ד, יא) וכו', וכתבי (שם ב, ד) [באֶהֱל פת ציון] שפֿץ קֶאֱש חֲמָתוֹ וכו'. כתיב מִזְמֹר לְאֶסְפָּר אֱלֹקִים בָּאוּ גוֹיִם
בְּנִחְלָתָהּ, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאספ, נהי לאספ, קינה לאספ, ומה אומר 'מִזְמֹר' לְאֶסְפָּר. אלא
משל למלך שעשה בית חופה לבנו, וסיידה וכיידה וציירה, ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע
את הוילאות, ושיכר את הקנים, ונטל פדגוג שלו איכוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חופתו של
בנו וְאֵת יוֹשֵׁב וּמְזֹמֵר, אמר להם מְזֹמֵר אֵי שֶׁהִפֵּךְ חוֹפְתוֹ שֶׁל בְּנוֹ וְלֹא שֶׁפֶךְ חֲמָתוֹ עַל בְּנוֹ. כך אמרו לאספ הקב"ה
החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מְזֹמֵר אֵי שֶׁשִּׁפֵּץ הַקֶּבֶה חֲמָתוֹ עַל הָעֲצִים וְעַל הָאֲבָנִים, ולא
שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב וַיִּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יִסְדִּיתִּיהָ. [ויענין זה בתוספות קידושין (לא: א)].
ובתנחומא (תורע, ט): אף זו לטובה, שהפיג הקב"ה חמתו בירושלים, שנאמר פֿלָה ה' אֶת חֲמָתוֹ וגו',
שאלולי כן כל ישראל נתחייבו בו כלייה.

³ דאיתא בגמרא כתובות (קיא): שלשה שבועות הללו למה [נדלשה פסוקים יש בשיר השירים, השבועתי אֶתְכֶם בְּנוֹת
יְרוּשָׁלַם וגו'], אחת שלא יעלו ישראל בחומה, ואחת שהשבוע הקב"ה את ישראל שלא ימדרו באומות העולם,
ואחת שהשבוע הקב"ה את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי וכו'. ורבי זירא מיבעי ליה
לכדרי לוי, דאמר שש שבועות הללו למה [דבכל פסוק כתיב אֵם תַּעֲזֹרֶנּוּ וְאֵם תַּעֲזֹרֶנּוּ, הרי ב' שבועות], תלתא הני
דאמרן, אינך שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו [נ"א: שלא ידחקו] את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים.
בצבאות או באילות השדה, אמר רבי אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב,
ואם לאו אני מתיר את בשורכם בצבאות וכאילות השדה.

ופירשי: שלא יגלו את הקץ. נביאים שביניהם: ושלא ירחקו את הקץ. בעונם. לישנא אחרינא שלא ידחקו
גרסינן, לשון "דוחק" [ולא לשון 'ירחוק']. שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי: ושלא יגלו את הסוד. אמרי לה
סוד העבור, ואמרי לה סוד טעמי התורה.

קל

ומה שקשה על זה דהרי יש חיוב להתפלל על הגאולה, כבר ביארתי בויואל משה, דהכונה על צדיק כזה שיש לו כח המכריח בתפלותיו, וכעין שמצינו בגמרא אצל תפלת רבי חיאי ובניו, ותפלת האבות הקדושים כולם ביחד

איי וויאזוי [מען מען מתפלל זיין אויף די גאולה] ?

דאָס האָב איך שוין לאַנג געזאָגט^{כב}, [און] ס'שטייט דאָך שוין [געדרוקט], איך האָב עס אַראָפּגעשריבן אין ויואל משה^{כג}, [לכאן] וואָס איז דער 'גבול' [אין דעם].

קלא

דער ישמח משה^{כד} פלאַגט זיך דאָך זייער שטאַרק [דערויף], וואו איז פאַרהאַנדן, [שאסור להרבות בתפילה על זה. והלא] מ'איז מתפלל [דערויף], און מ'איז 'מחויב' מתפלל צו זיין אויף דער גאולה, און דאָ זאָגט מען אָן [אז] מ'טאָר נישט [יותר מדאי].

און על כל פנים [צריך לידע] וועלעכעס איז דער 'גבול', וועלעכעס טאָר מען [שוין] נישט, און וועלעכעס מעג מען [יא]. דאָס שטייט נישט אין ערגעץ [להזהיר על כך].

איבערדעם וויל ער אויספירן, אַז מ'מיינט [אויף תפילות וואָס זענען] מיט דער 'געוואָלד', מיט אַ שְׁבוּעָה [וכדומה לשירי מעלה].

[און] דער חתם סופר זאָגט פֿעין זעה^{כה}.

קלב

אַבער דאָס לָשון אין רש"י, לא ירבו 'בתחנונים', [אכתי לא מיושב כל צרכו בזה]^{כז}.

^{כב} בס"ג בשלח תשי"ג [לשון קדשו קלו, פ-פד], ואתחנן תשט"ו [לשון קדשו קצט], החודש תשי"ט [לשון קדשו צח], ועוד. במאמר שלש שבועות [סימן כד-ל, וסימן עט]. ולהלן [בהערה כד כו כח] נעתקו מלשונות רבינו שם.

^{כג} בישמח משה על נ"ך בשיר השירים (ב, ז). והועתק לשונו בויואל משה (א, כח). וז"ל רבינו בויואל משה שם: וק"ז זלה"ה בפירושו תפלה למשה על תהלים על הפסוק (קכו, ב) שְׁוֹא לְכֶם מְשִׁימִי קוֹם וגו', עמד על שבועה זו שלא ידחקו את הקץ, ודייק שאינו מובן פירוש רש"י ז"ל [שלא ירבו בתחנונים יותר מדאי], שלא ביאר 'הגבול' של בקשת רחמים. ועל כן פירש הוא ז"ל שהוא כעין דוחק את השעה, כמו שהיה בש"צ ימ"ש, שלא יאחזו עצמם בהבל קודם ביאתו, כי הרשעים המקדימים בהבל הם גרמו אריכות הגלות בהרשיעם להרבה מישראל מאוד מאוד. ופירש בזה הכתוב שוא לכם משכימי קום וכו', יעיי"ש וכו'. ופירושו שפירש כמה שאמרו שלא ידחקו את הקץ, הוא פירושו של הרמב"ם ומשמעות דברי המדרשים. אמנם על דברי רש"י ז"ל, עדיין לא מצאנו שום פירוש.

ובישמח משה הנדפס על שיר השירים, כתב בדברי רש"י האלו, וזה לשונו: מה שאמרו רבותינו ז"ל השביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ, הוא משולל הכנה מה הוא דחיקת הקץ, דהא אמר אחר כך שלא יעלו ישראל בחימה. ואי כפירוש רש"י ז"ל דדחיקת הקץ הוא שלא להפציר בתפלה יותר מדאי, זו קשה מן הראשונה, דמה הוא הגבול, מה נקרא כראוי, ומה נקרא 'יותר מדאי'. ועוד קשה למה לא מצינו בגמרא והרמב"ם והפוסקים שיהיו שלא להפציר בתפלה על הגאולה. ונהגה לומר על פי מה שפירשו בפסוק (עקב י, ב) אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וכו' תִּדְבֹק וּבִשְׁמוֹ תִשָּׁבַע, ופירש רש"י ז"ל אם יש כך כל המדות האלו אתה רשאי להשבע בשמו, ופירשו [עין תולדות יעקב יוסף פרשת יתרו] על פי שבועת אליהו (מלכים א, יז, א) אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טֵל וּמָטָר, או שבועת חוני המעגל (תענית כג), שזה אין רשאי לעשות, רק מי שיש בו כל המדות האלו אז יש לו רשות, דודאי מקים דבר עבדו וצצת מלאכי ושלום [ישעי' מד, כו], אכן זולת זה הוי שבועת שוא, והיינו שלא ידחקו את הקץ, דהיינו הני בני עלייה על פי שְׁבוּעָה עכ"ל.

וכעין זה כתב גם החתם סופר בליקוטי שו"ת סימן פ"י (מובא לקמן), שלא לעשות כמו שעשה ר' יוסף דיליריינא על ידי השְׁבָעוֹת וכדומה, אבל תפלה בעלמא מותר הכל. (והמשך כאן, מובא להלן בהערה כו).

^{כד} בשו"ת חתם סופר (ח"ו, ליקוטים סימן פו): ומה שכתב רש"י שלהי כתובות בפירוש שלא לדחוק את הקץ, שלא להרבות בתפלה. שלא 'להרבות' דייקא, כגון [מה שעשה] יוסף דיליריינא וכדומה [שהשתמש על זה בהשבעות וכדומה], אבל להתפלל בכל יום [על הגאולה הוא] חובה עלינו.

^{כז} וכמו שסיים רבינו בויואל משה (שם בהמשך) על דברי היש"מ והחת"ס, וז"ל: הנה אף שזה נכון בפירוש דברי הש"ס שלא 'ידחקו' את הקץ, אבל בלשון רש"י ז"ל קשה להעמיס זה, שכתב שלא ירבו 'בתחנונים' יותר מדאי, ולא הזכיר לא 'שבועה' ולא 'השבעות', אלא 'תחנונים' בעלמא, אלמא שגם בתחנונים בלבד יש גבול. ועדיין קשה טובא מה הוא הגבול, ורוב התפלות מיוסדין על הגלות והגאולה, וצדיקים מסרו נפשם בתפלתם על הגאולה עד כלות הנפש, ומה הוא השיעור שנכנס בכלל איסור השבועה.

[ולכן] האב איך געזאגט [פֿשט אין רש"י], ס'קאָן זיין, [ווייל] ס'איז דאָ אַזעלעכע תּפּלוֹת וואָס ס'איז אַ הַכּרָח [היינו שתפלה גדולה כזה מכריח להביא הגאולה, ואף בלא השפעות, וזהו מה שאסור].

[והוא על דרך ווי] ס'שטייט דאָרט, די גמרא זאָגט^כ אַז מ'לאָזט נישט די אבות הקדושים [אלע דריי] 'אינאיינעם' [אַז זיי זאָלן] 'צוזאַמען' מִתּפַּלֵּל זיין, [וואָרן] ווען זיי זאָלן אינאיינעם מִתּפַּלֵּל זיין 'מוז זיין' די גאָולה [ומייתי למשיח בלא זמניה, וואָס דאָס] טאָר מען נישט, [איבערדעם] לאָזט מען דאָס נישט צי. [ואמר לו אליהו לרבי, דאיכא גם בארעא כהאי גוונא, כגון רבי חייא ובניו. אבל זה לא שייך בסתם אנשים, ואפילו בצדיקים, רק ביחדי סגולה]. אַזוי ווי איך שרייב דאָרטן באריכות דערפון^{כח}.

קלג

ובחינה כזו היה שייך גם אצל משה רבינו, שאם היה מרבה בתחנונים יותר מדאי היה בזה ענין של הכרח. וכמבואר בספרים דלכן לאחר תקט"ו תפילות נאמר לו רב לך אֵל תּוֹסֵף, כי אז היה פועל בקשתו

[והנה] דאָס איז געווען די בחינה ביי משה רבינו אויך.

[וכמבואר בספרים^{כט} כי] מִשֶּׁה רַבִּינוּ ווען ער זאָגט 'אַךְ אַ תּפִּלָּה', העט עס גיווען געמוזט זיין. [ולכן] האָט ער [אים] געזאָגט רב לך אֵל תּוֹסֵף, דו טאָרסט נישט מער, ווייל ס'איז [נאָך] נישט דער עולם התקן.

קלד

ישוב קושיא א

וגם משה רבינו עצמו הבין זה, ועל כן נתיירא שמא ח"ו יעבור על הגבול שנשבענו שלא להרבות בתחנונים יותר מדאי, אבל לעומת זה עד כמה שאפשר ומותר להתפלל, רצה להתפלל על הגאולה

היצט לאַמיר'זשע זען.

^כ בגמרא בבא מציעא (פה:). ומובא להלן בתוך לשון הויזאל משה.

^{כח} בויזאל משה (א, כד-כט), וז"ל רבינו שם [בסימן כד]: והנה רש"י ז"ל פירש, לשון "דוחק", שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי. ולכאורה אינו מובן כלל מה הוא הגבול של תחנונים יותר מדאי, הלא בכל התפלות יסודו לנו להתפלל על הגאולה, וגם בתפלת שמונה עשרה שתקנו לכל ישראל לומר שלש פעמים בכל יום יש בה הרבה תפלות על הגאולה ועל בנין ירושלים וצמיחת קרן בן דוד, וצדיקים מסרו נפשם בכל עת בתפלות האלו, והאיך אפשר איפוא לידע הגבול שנכנס בגדר איסור השבועה.

[ובסוף סימן כז הוסיף רבינו להקשות וז"ל]: וגם צריך לחקור המקור, מנא ידעינן דקאי גם על תפלה ורחמים בעונש כולי האי, כמו שדקדקתי לעיל. ותו דלא ביאר הגבול של בקשת רחמים יותר מדאי.

[ומתרץ בסימן כט]: וכבר אמרתי הנראה לפענ"ד בפירוש של רש"י ז"ל, על פי דברי הגמרא בבא מציעא (פה:), אליהו הוה שכ"ח במתיבתא דרבי, יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא, אמר ליה מאי טעמא נגה ליה למר, אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב. ולוקימנא בהדי הדדי, סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה. אמר ליה ויש דוגמתן בעולם הזה, אמר ליה איכא ר' חייא ובניו. גזר רבי תעניתא, אחתינהו לרבי חייא ובניו, אמר משיח הרוח ונשב זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא, כי מטא למימר מחיה המתים, רגש עלמא, אמרי ברקיעא מאן גלי רזיא בעלמא, אמרי אליהו, אתייהו אליהו מחינהו שתין פולסי דנורא, אתא אידמי להו כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו [עכ"ד הגמרא]. ופירש שם המדרש^{כט} ז"ל דאתי לומר שלא אתי עדיין זמן המשח. • והרי מבואר שהיו צדיקים אשר היה להם הכח בתפלתם כל כך - כמו רבי חייא ובניו - שתפלתם היתה מכריחה להביא ביאת המשיח אף בלא זמניה, כמו אילו היו מתפללין כל האבות ביחד, ושלכן היה ההכרח לטרדינהו מתפלתם. ותפילה כזאת ודאי בגדר דחיקת הקץ, ומובן לפי זה שזהו הגבול מה שנאסר בשבועה. [ועיין עוד להלן שם בסימן עט, מה שהאריך עוד רבינו בכל ענין זה, והוסיף שם כמה ענינים].

ועיין עוד מה שהאריך רבינו בכל זה בטוב טעם בשו"ת דברי יואל (סימן קלט), וכתב שם התמצית ממה שכתב בזה בויזאל משה שם, ואכמ"ל יותר.

^{כט} כן איתא בכמה ספרים בשם מדרש. ומהם בהקדמת ידי משה על המדרש רבה, ובישומח משה (ח"ג לראש השנה, ד"ה לבושר צדקה), ובאגרא דכלה בפרשתן (ד"ה א"ו ואתחנן). וכן הוא בדברי יואל אחרי (עמוד כ).

מִשֶּׁה רַבִּינוּ הָאֵט אויך מוֹרָא געהאַט פאַר דעם, [שהרי] מ'טאַר נישט צופיל, האָט ער [זיך] געפּאַרֶכטן [שלא יעבור על הגבול].

ער האָט דאָך אָבער 'דאָך' געוואָלט [להרבות בתפילה] ווילאַנג ס'איז אַ מְצִיאוֹת [וועדיין לא עבר הגבול, און צוליב] דער כַּח הָעֲנָנָה, ער האָט דאָך נישט געוואוסט ווילאַנג [ער מעג נאָך, דמחמת ענותנותו לא ידע עד כמה מגיע כח תפלותיו, און] 'ווען' די תּפִּלוֹת [כבר יגיעו לידי כך], 'ווען' ס'איז שוין אזוי שטאַרק אַז ס'איז אַ הֶכְרַח.

קלח

ולכן ביקש מהקב"ה השיבני אם תעשה שאלתי אם לאו, והיינו שתודיעני עד כמה אוכל להתפלל קודם שאגיע לגבול כזה שכבר יש 'הכרח' בתפלה כזה לעשות שאלתי

איבערדעם האָט ער געזאָגט דאָס פּאַראַאויס.

וויפיל ס'איז מעגליך מִתְפַּלֵּל צו זיין, וויל איך מִתְפַּלֵּל זיין. [נאָר] פאַרדעם האָב איך אויך מוֹרָא [שמא אתפלל גם] ווען איך טאַר שוין נישט, [ולכן אמר השיבני אם תעשה שאלתי, והיינו] זאָלסטו מיר ענטפערן צי ס'איז שוין מוכרח זאָלסט מִמֶּלֶא זיין בִּקְשָׁתִי, צי איך 'מעג נאָך' מִתְפַּלֵּל זיין.

קלו

דאָס איז דער 'לאמר'.

וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהִיא ['לאמרי'], זאָגט רש"י [שאמר לו] הַשִּׁיבֵנִי זאָלסט מיר ענטפערן אם אתה מקבל דְּבָרִי. איך זאָל וויסן צי איך מעג נאָך זאָגן. [ווייל] ער האָט אויך מוֹרָא געהאַט [שלא להרבות יותר מדאי], איבערדעם האָט ער פאַרלאַנגט מ'זאָל אים ענטפערן. מ'זאָל אים עס זאָגן.

[והקב"ה מילא בקשתו בזה להשיב על שאלתו, ולכן לאחר תקט"ו תפילות כשכבר הגיע לגדר ההכרח אם יוסיף עוד תפילה אחת, אָז אמר לו אֶל תוֹסֵף דְּבַר אֲלֵי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה [וכדלעיל באות קלג]].

קלז

ישוב קושיא ב-ד

הנה לכאורה יוקשה דאם לא הועילה תפלתו, אם כן למה הניח לו הקב"ה להצטער כל כך בתקט"ו תפילות, ולא אמר לו 'מיד' רב לך אֶל תוֹסֵף דְּבַר אֲלֵי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה

[ולבאר הפשט הראשון שבמדרש רבהדכוונה] לאמר 'לדורות'.

[יש לומר, דהנה] לכאורה, דער בורא כל עולמים האָט אים געלאָזט מִתְפַּלֵּל זיין אַזויפיל תּפִּלוֹת, לכאורה ס'איז דאָך לְרִיק, [שהרי לא הועיל].

[והגם] מ'קען זאָגן אפשר טוט ער דערמיט תְּקוּנִים, מיט די תּפִּלָּה. [און] הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן של צדיקים (יבמות סד). ס'איז אַן עֲבוּדָה.

[אבל מכל מקום] אָבער בְּחִנָּם זיך מַצְעֵר זיין ? !

קלח

אמנם ביאור הענין כי באמת שפיר הועילו תפלותיו של משה על לעתיד כשיבוא זמן הגאולה, וכמבואר בשערי אורה דכל התפלות שהתפללו על הגאולה הם עומדים וקיימים, וכשיבא עת הראוי יתעוררו להביא הגאולה שלימה

[נאָר] ס'שטייט אין שערי אורה^ל, ס'איז אַ כָּלֵל גְּדוֹל, אַן אֲמַת'דיגע תּפִּלָּה, דאָס קומט נישט צוריק רִיקָם. אפילו [ווען] מ'זעט גאַרנישט [בעיני בשר].

^ל בשערי אורה (להמקובל רבי יוסף גיקטיליא זצ"ל, שער ב ושער י), עיי"ש באורך [והוא היה מגדולי המקובלים בזמן הרמב"ן, ותלמידו המובהק של רבי אברהם אבולעפאי. והביט יוסף מביאו (באור"ח סוף סימן תכו) בזה"ל, והר"י גיקטיליא בעל שערי אורה כתב בתשובה שעל פי הקבלה אין לברך על חידוש הלבנה עד שייעברו עליה שבעה ימים]. ורבינו היה רגיל

[ובזה מבאר שם ענין התפילות שעל הגאולה, שכבר עברו] **אָזויפּיל יאָרן** [וואָס] **מ'איז מתפלל אויף די גאָולה**, און וואָס 'טוט מען אויף' דערמיט.
זאָגט דער שערי אורא, די תפלות זענען 'דא' **במרומים**, [נאָר] ס'איז נאָכנישט די צייט דערצו. [אָבער] ווען ס'וועט קומען די צייט, [אָדער] אַז מ'וועט תשובה טון, וועט מען האָבן תועלת פון די 'אלע' תפלות.
 די אלע תפלות וועלן צוניין קומען, ווען 'די צייט' וועט קומען לא.

קלט

ואתי שפיר מה שנאמר לאמר 'לדורות', שיהיו מתפללין בעת צרתו, והכוונה כי כל סמיכותינו במה שאנו מתפללים בדורות אחרונים על הגאולה שלימה, הוא רק בצירוף הכח לעורר תפלותיו של משה שיפעלו הישועה בשמי מרום דאס זאָגט ער דא אין פסוק, **וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' (וגו') 'לְאִמְרוּ לְדוֹרוֹת'.**

[דהנה] **וויאזוי וועל מיר אונז געהאָלפן ווערן**, [איז דאָך נאָר] **אַז מ'וועט 'אויפוועקן' די תפלות פון משה רבינו**. דאָס איז די זעלבע תפלות [שהתפלל אַז] **אָעפֿרָה נא וְאַרְאָה**.
 און דער אָמֶת, ווען ס'וועט זיין די גאָולה שְׁלִימָה, וועט דאָך משה רבינו קומען, און ער וועט גיין [לארץ ישראל, וממילא דעמאָלטס] **וועט מקוים ווערן דער אָעפֿרָה נא** [ונמצא שלא היו תפלותיו בחנם].

להביא ענין זה בשמו, כפי מה שמביאו **בנור הקודש** (על בראשית רבה ג, ג-ד) ומוסיף עליו. וכמו שהזכיר זאת בשם הנזר הקודש בדרשת ראש השנה תשי"ד (לשון קדשו קס) ובסעודת ערב יום כיפור תשי"ד (לשון קדשו קסב).
 וז"ל הנזר הקודש שם: ואמנם כל זה יבואר בהצעה אחת, על פי מה שאמרו חכז"ל (בראשית רבה ג, ח) שאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה אלא על הטובה, והרעה באה ע"י שלוחי הדינים. וכתב הע"מ [כן הוא בדפוס ישן, והוא ר"ת העשרה מאמרות, וכן מזכיר רבינו בערב יו"כ תשי"ד שהנהו"ק מביא כן גם בשם העשרה מאמרות (בתחלת הספר), אולם בדפוס חדש נדפס "העמק המלך" (שער עולם הבריאה)], והשערי אורה, ושאר חכמי האמת, שלפעמים [שלוחי הדינים] הם מעכבים גם כח הטוב. כי מי שיש לו זכות, הקב"ה משפיע לו מלמעלה שפע טוב, אלא שלפעמים אינו יוצא מכח אל הפועל למטה, מצד המקטרגים, כי אור השפע טרם רדתו למטה הוא עובר דרך צד צפון, ויש שם היכל אחד הנקרא "זכות", אשר שם מקום קבוע לבית דין הגדול שלמעלה, ויש בהם מיימינים ומשמאילים לדון לכל אחד אם הוא ראוי לאותו דבר או לא, מצד איזה קטרוג עון, כי יש שם ש"י מחנות המקטרגים על שפע המתנות היורדים מלמעלה, בהיותם מצד תוקף הדין, ואם המקביל יוצא חייב אז מתעכב שם אותו אור השפע. ואין הקב"ה מוחה בידם, כי כל דרכיו משפט במקום קטרוג עון, ומ"מ לפי שכבר נתן הקב"ה השפע אינו חוזר ריקם, שאין מתנתו יתברך בטילה לגמרי, דמשמא מיהב יחב משקל לא שקלי (תענית כה), אלא הוא מתעכב ועומד שם עד זמן תיקונו העון, בתשובה או יסורין, ומתקיים לו או לזרעו לאחר זמן. ואף אם אינו מתקיים כלל בעולם הזה, מתקיים לעולם הבא. ועל זה אמר הכתוב (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי "יש", כלומר לעתיד ינחלו כל שפע טוב המתעכב בזמן עולם הזה על ידי ש"י מחנות המקטרגים לעכב המתנות, ולכן נקרא אותו צד בשם "צפון", שהוא מלשון גנוז וטמון, כי שם צפון וטמון באוצר מלכו של עולם כל שפע טוב המתעכב. ועל זה אמר הכתוב (ההלים לא, כ) מה רב טובך אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירָאִיךָ, כלומר השפע טוב שנתעכב לפי שעה על ידי המקטרגים, הוא צפון וטמון ליראיו לעתיד לבא. וכן הכתוב אומר (שם צ, טו) יִרְאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פֶּעֱלֶיךָ, אשר הוא צפון ומכוסה עד עתה ע"י קטרוג המקטרגים כנוכח, עד כאן דבריהם.

ובכן הטיב אשר דיברו חז"ל כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר לרעה, כי אע"פ שמצינו כמה פעמים הבטחה שאינו מתקיים, אין זה מצד הקב"ה, כי הוא לא ישוב דברו אחור, ומקיים דברו מיד להשפיע אור השפע למעלה כפי הבטחתו, אלא הוא מצד הבית דין שלמעלה המעכבים אור השפע ע"י קטרוג המקטרגים על דבר חטא ועון, וגם זה אינו אלא לפי שעה, שאין מתנתו יתברך בטילה לגמרי ח"ו, אלא שאור השפע הוא כנוס וגנוז למעלה באוצר מלכו של עולם עד זמן תיקון העון, ואם לא יתקיים בעולם הזה עכ"פ יתקיים לעתיד לבא, אשר אז הוא גמור כל התיקון. והיינו דאמרינן (בראשית רבה עו, ב) אין הבטחה לצדיקים 'בעולם הזה', שאם לא יתקיים שפע ההבטחה בעולם הזה יתקיים לעולם הבא. ועל זה אמר (שם) הובנה מקטרגים דייקא, מכאן ועד גיחון. להורות דמה שאינו מתקיים מיד, אין המניעה מצדו יתברך, כי הוא עושה את שלו להשפיע את שפע הטוב מיד, כדי לאמת דבריו, אלא שהוא מתעכב ע"י המקטרגים בכ"ד שלמעלה, ומ"מ אינו מתעכב לגמרי ח"ו אלא הוא עומד שפון וטמון למעלה בשמי מרומים, עד שיגיע עתו וזמנו בגמר תיקון העון וכו'. (ועיי' שערוד).

^{לא} ועיין מזה גם בדרשת הושענא רבה תשכ"ז (ובדברי יואל להור"א אות כח). ובס"ג בא תשכ"ב.

קמ

[וואָרן] וְנַחֲנוּ מָה, וויאָזוי קאָן מיר אונז דען, וויאָזוי קאָן מיר אונז [לפעול ביאת המשיח בתפלותינו, והלא] מ'דארף מתפלל זיין און בעטן השם יתברך רחמים ורחמינו [על הגאולה, און] מ'זעמיר דאָך זייער ווייט - זייער ווייט - פון דעם [זא] מ'זאל קאָנען זאָגן אַן אַמֶּת'דיגן דבור פאַרן בורא כָּל עוֹלָמִים, אין דעם גרויסן שפּילות, אין דעם חֲשֻׁכּוֹת.

[וואס כן] אין וואָס פאַר אַ כַּח דען איז מען מתפלל [על הגאולה בדורות אלו].

קמא

[נאָר] מ'איז מתפלל, [דורכדעם וואָס] מ'כאַפט זיך אָן אין די תפלות פון משה רבינו! מ'איז זיך מתחבר [עם תפלותיו, זא] 'דאָס' זאל דערוועקט ווערן, טאַקע 'די תפלה' פון משה רבינו, דאָס קומט צוניץ פאַר 'אלע דורות'.

קמב

ולוה אמר ואתחנן אל ה' בעת ההיא, אף שבאותה העת עדיין לא הגיע הזמן שיהיה העולם התיקון, אבל זה היה לאמר 'לדורות', שכשיבוא זמן הגאולה יהיה זה בכח תפלות אלו שהתפלל משה רבינו על הגאולה דאָס איז דער פֿשט, וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' 'בעת ההיא', כאַטשיג ס'איז נאָכנישט געווען די צייט [זא] די תפלות פון משה רבינו זאלן אָנגענומען ווערן. זאָגט ער אָבער צילב אַז לאמר 'לדורות', שיהיו מתפללין בעת צרתן. ווען ס'איז בעת צרתן, ווען מ'איז 'פֿסֶדֶר' וואָס אידן [זענען מתפלל, דעס] וואָס מ'קען [נאָך] זאָגן עפעס אַ תפלה, מ'קען [נאָך] זאָגן אַ דיבור פאַרן בורא כָּל עוֹלָמִים, איז דער כַּח [און] דער יסוד דערפון, די תפלה פון משה רבינו! דאָס העלפט אונז אַרויס, ס'זאל שוין קומען די צייט, ס'זאל נתמלא ווערן בִּקְשָׁתו [שהוא על הגאולה שלימה]. דאָס איז דער לאמר 'לדורות'.

קמג

איבערדעם איז דאָס אַלעס פאַרענטפערט [כל הג' דקדוקים שבקושיא ב-ד].

קמד

חקדמה לישוב קושיא ה

בייטב לב מביא כאן בשם הישמש משה, דלכאורה היה סני להתפלל רק במחשבה שכלב שהוא העיקר, אבל הטעם שצריך להתפלל בפה, הוא כדי שילמדו ממנו גם אחרים להודות ולהתפלל לה'... ^{לב} [ולבאר מה שמביא לכאן במדרש רבה השאלה אם מותר להתפלל בקול גדול, נקדים וואָס ס'שטייט אין ייטב לב], ער זאָגט דאָ עפעס אַ שטיקל חידוש [בביאור הפסוק] וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בעת ההיא לאמר.

קמה

ברענגט ער דעם ישמח משה^{לד} [על הפסוק] אַז יִשְׁרֵי [משה ובני ישראל] אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וַיֹּאמְרוּ לְאֹמֶר, [ווייל] דער רמב"ם זאָגט דאָך^{לה} אַז דער מִבְרָךְ [ויקשבה] איז דאָס

^{לב} פירוש: שמוסיף לומר.

^{לב} נחסר כאן קצת על הריקארדינג.

^{לד} בישמח משה פרשת בשלח (צה"א או ישיר): אקדים דברי הרמב"ם, כי הציור בלב הוא עצם השבח, 'והדיבור' הוא רק 'סיפור' השבח המצוייר בלב. ועל פי זה פירשתי הפסוק (תהלים קמה יא) כבוד מלכותך יאמרו, היינו בלב, כי 'אמירה' לפעמים נופל על המחשבה, כמו וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ (אסתר ו, ו), וגבורתך 'ידברו', היינו בפה. ויש להבין הסיפור למה, והתירוצו הוא (תהלים שם, יב) הַלֹּדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרָתָיו, שאין להם דעת להשיג מעצמם, שגם הם יודו. ובוהו פירשנו גם כן (שם, כא) תְּהִלָּתָהּ 'ידבר פיה' משהו ויִבְרַךְ כָּל בִּשְׂרָוֹגוֹ. אבל ה' שהוא

הארץ, דאָס איז דער עיקר^ל. [ואם כן לכאורה] וואָס דען דאַרף מען זאָגן מיטן מויל, דער בורא כל עולמים איז דאָך פֿתֿח פֿלִיּוֹת וְלֵב [ומבין ושומע גם תפלה שהוא במחשבה]. נאָר [דער טעם איז] פֿדי מ'זאָל צוציען אַנדערע אויכעט.

קמו

ובזה מפרש הכתוב תְּהִלַּת ה' יְדָבָר פִּי, ולא סגי במחשבה בלב, והטעם כדי שיהיה ויִבְרָךְ כָּל בִּשְׂר' שֵׁם קִדְשׁוֹ טייטשט דער ישמח משה, תְּהִלַּת ה' יְדָבָר פִּי, פאָרוואָס איז נישט גענוג מיט דער מַחֲשָׁבָה, כדי ויִבְרָךְ כָּל בִּשְׂר' שֵׁם קִדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, מיטן דיבור הערן אַנדערע אויך, קאָן מען צוציען [אַנדערע]. אַזוי זאָגט דער ישמח משה.

קמז

ער דער חיד"א זאָגט אויך מ'עֵינִן זְהִילִי [בביאור הפסוק תְּהִלַּת ה' יְדָבָר פִּי], נאָר ער טייטשט אַנדערש.

תִּכַּן לְבוֹת (משלי כד, יב), המחשבה היא עצם השבח לו יתברך. ○ והנה אמר הנביא (ישעי' כט, יג) יֵעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׁפָתָיו כְּפִדּוֹנִי, וְתִהְיֶה יִרְאַתָּם אֹתִי מִצּוֹת אֲנָשִׁים מִלְּמִדָּה. והנה מבורא דאם היראה היא רק מצות אנשים מלומדה, אז אין כאן ציור הלב, משא"כ כשהיראה הוא מצד מדרות, שָׁשָׁם אַל לְבוֹ מֵאֲלוֹי וכו', והבן. ○ ונקדים עוד דהנה המפרשים כתבו הטעם שלא אמרו שירה על ניסים שבמצרים, או בצאתם ממצרים, לפי שלא היה עדיין אמונה שלימה בישראל. והדבר צריך ביאור. ויובן על פי הנ"ל, דהאמונה בלב הוא עצם הציור, והבן. ○ והנה לכאורה קשה על הפסוק, דאמר מקודם (בשלא יד, לא) וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה', ואחר וַיֵּאֱמִינוּ בֵּה', ונמצא פותח והולך. אבל הענין הוא, דאמת דהיראה היה נמשך מהאמונה שבלב, ולא מצות אנשים מלומדה. ועל פי זה יתבאר הפסוקים וַיִּירָאוּ הָעָם וגו' וַיֵּאֱמִינוּ וגו', אַז רצ"ל כשהאמינו, וְשִׁיר מִשָּׁה כפירוש הראב"ע, ורצ"ל כבר שר משה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לֵה' דייקא, דהוא תִּכַּן לְבוֹת, ועצם הציור הוא לפניו עצם השירה והשבח, ורצ"ל דזה עצמו שהאמינו הוא עצם השירה לה'. וַיֵּאֱמִרוּ, רצ"ל דמה שאמרו בפה, הוא רק לאמר, ר"ל כדי לאמור לדורות הבאים, ולא שזה יהיה עצם השירה, כי כבר היה [בלב], והבן כי נכון הוא מאד.

^ל בספר המורה (ח"ב פרק ה) ז"ל: כי לשון 'הגדה וסיפור' לא יפילום העברים יחד אלא על בעל שָׁכַל וכו', והוא האמת כי אשר ישבח בדברים אמנם 'יספר' מה שצייר [בלב], ועצם הציור ההוא [שבלב] הוא השבח האמיתי. אמנם 'ההגדה' בו, היא להבין האחרים וכו'.

^ל וכמו שאמרו איהו עבודה שהוא 'בלב' זהו תפילה. [וסגנון לשון רבינו בזה הוא על פי לשון הייטב לב בפרשת בשלח ועוד (המובא להלן בהערה נב)].

^ל בספר יוסף תהלות על תהלים (קמה, כא): תְּהִלַּת ה' יְדָבָר פִּי וכו'. אפשר במה שכתבו גורי האר"י ז"ל בפסוק (תהלים סה, ב) לֵךְ דְּמִיָּה תְהִלָּה וכו' וּלֵךְ יִשְׁלֹם נֶדֶר, שְׁמַע תְּפִלָּה עֲדִיךָ כָּל בִּשְׂר' כְּאֵבוֹ. דיש לחקור למה צריך לידור בפה ולהתפלל בפיו ושפתיו, הלא ה' בוחן לב חוקר כליות, וטפי מעלי כי כל אחד יתפלל בלבו וידור במחשבתו, והיה מתקדש שמו, דיראה האדם בעיניו כי מה שחשב בלבו לשאול מה, ה' עונה אותו, והוא מופת חותך כי הוא יתברך יודע תעלומות, והתשובה לזה, דאם ידור נדר לה' בלבו ואחר כך יתחרט, אין שום אחד יעוררהו או יכופ אותו לשלם נדרו, וכן ילך לבית הכנסת יִשָּׁב בְּדֶרֶךְ יִדָּם ויאמר שכבר התפלל, ובמקום תפלה יהיה חושב בהבלי העולם הזה, או לעשות עבירות. ועוד כמה תשובות בדבר, וכתבתי אני הדל קצת בדרושים בס"ד. אי לזאת כאשר ידור יבטא בשפתים, והשומע שנדר ישתדל שישלם. וכן המתפלל צריך שיאמר דברי תפלה, ואינו יכול להמלט ולומר שהתפלל בלבו. וזהו שנאמר לֵךְ דְּמִיָּה תְהִלָּה, ולכן היה סלקא דעתך שהכל יהיה בלב, אך צריך שידור בפיו, דבזה וּלֵךְ יִשְׁלֹם נֶדֶר, דמי ששמע נדרו ישתדל לקיימו. וזה טעם שְׁמַע תְּפִלָּה, שנתקנה התפלה בקול, כדי אשר עֲדִיךָ כָּל בִּשְׂר' כְּאֵבוֹ ויתפללו, ואין להם מקום פֶּטוֹר לומר כבר התפללנו בלבנו, עד כאן דבריהם. ○ וזהו שאמר תְּהִלַּת ה' יְדָבָר פִּי, וצריך התפלה בדיבור, והיה ראוי שיהיה בלב, והטעם דצריך דיבור הוא ויִבְרָךְ כָּל בִּשְׂר' שֵׁם קִדְשׁוֹ, כי עתה שהתפלה בדיבור מוכרחים כלם לברך כמדובר. [וענין זה גם בספר חומת אֵיךְ בדרושי תהלים (מזמור סה) בפסוק לך דומיה תהלת].

וגם עיקר דברי הישמח משה, דהוא כדי שילמדו ממנו אחרים, כן מביא גם כן החיד"א בחומת אֵיךְ (שם, מזמור קיא) בשם ארץ החיים ז"ל: הַלְלוּהָ אֹדָה ה' בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד יִשְׂרָאֵל וְעֵדָה. פירש בספר ארץ החיים, דהתפלה מן הראוי היה שלא להוציאה מן הפה, רק לכוין בלב, וה' בוחן לבות ויודע מחשבות. אך הטעם, שכולם יתפללו. וזהו שאמר אֹדָה ה' בְּכָל יֵלֶבֶת, די, ואין צריך להוציא בפה, רק בשביל יִשְׂרָאֵל וְעֵדָה עכ"ל. [ועיי"ש מה שהוסיף על זה, על פי מה שכתב סם במזמור ה, ואכ"מ].

[והייטב לב] ער שמועסט אַסאַך מאָל¹⁴ פון דעם [מדברי הרמב"ם והישמח משה אלו].

קמח

וכתב הייטב לב, דמטעם זה צריך גם להתפלל 'בזמן' קבוע כולם בחד, ובוה מפרש כאן וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת תְּהִיא, היינו בעת קבוע לתפילה, והטעם כדי 'לאמר' בפה באופן שישמעו גם אחרים וילמדו להתחנן לה'

[און] דער יטב לב טייטשט מיט דעם¹⁵, וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת תְּהִיא, וואָס מ'דאַרף גאָר אַ צייט האָבן אויף תְּפִלָּה, [והלא] מ'קאָן דאָךְ בְּמַחֲשָׁבָה קאָן מען דאָךְ 'כסדר' [בכל עת ושעה לכוון לבו לה]. און דערווייל [ניין, מ'מוז האָבן אַ צייט פון די דריי תפלות 'עַרְב וּבֹקֶר וְצִהְרִים' אָשִׁיחָה וְאֶהְמָה], מ'מוז האָבן אַ צייט כְּדִי מ'זאַל צוציען אַנדערע אויך, [וזהו אומרו] 'לאמר' [לאחרים, דהיינו שיתפללו "בפה" כדי שישמעו גם אחרים וילמדו עצמם להתחנן גם הם לה].

קמט

ער דער ישמח משה [כאן בפסוק בְּעֵת תְּהִיא 'לאמר'] זאָגט אפילו אַביסל אַנדערש [אין] דעם 'לאמר', אויף לְדוֹרוֹת.

און ער [הייטב לב] זאָגט [לאמר] לאחרים [שיאמר 'בפה' כדי שישמעו גם אחרים].

קנ

עוד הקדמה לישוב קושיא ה

אמנם באמת אף שהתפלה צריך להיות בדיבור הפה, ויש גם טעמים וסודות בדבר, מכל מקום הרי אמרו חכמים שלא יגביה קולו בתפלתו, ולא ישמע תפלתו לאחרים

נאָר דער אָמֶת, [ביי] תְּפִלּוֹת אֲלֵיין איז דאָךְ פאַרקערט [שטייט דאָךְ, שלא להשמיע קולו בתפלתו].

[לכאורה] איך קען נישט זאָגן אַז ס'איז דאָ געדרינגען פון 'לאמר' [בפה, להגביה קולו]

¹⁴ עיין זה בייטב לב פרשת לך (בפסוק ויאמר אברהם הרימותי, ד"ה עוד ביאור), ובפרשת בשלח (בפסוק אז ישיר, אות יב), ובפרשת אמור (ד"ה נמצינו), ובפרשתך (כמובא להלן), וכן הביאו בקצרה בפרשת ויגש ופרשת בא, ועוד.

¹⁵ בייטב לב בפרשתך (בפסוק ואתחנן): עוד ירמוז על פי מה שפירש מורי זקני לה"ה בספר ישמח משה (פרשת בשלח), אַז יִשִּׁיר וגו' (שמות טו, א), על פי דברי הרמב"ם כי עיקר השבח הוא ציור המצטייר בלב, ומה שאומר בפה הוא רק לעורר לבב זולתו. וכמו כן פירש הצדיק הק' רבי זושא זלה"ה (הובא במנורת זהב פ' משפטים), העונה אמן לא יגביה קולו יותר 'מהמבדך', הוא הלב. ובוה פירש (הישמח משה) יודוך ה' כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְחִסְדֶּיךָ 'בְּכִרְכּוּכָה' בלב, קבוע מלכותך 'יאמר' [וגבורתך 'ידבר'] וגו', הוא רק להודיע וגו'. וזהו שנאמר אַז יִשִּׁיר וגו', עלה בלבו שישיר, ויאמרו בפה הוא רק לאמר, עד כאן דבריו. ○ ועל דרך זה פירשתי (בייט"ל פרשת אמור שם) וְהָיָה טָרֶם יִקְרָאוּ וגו' (ישעי' סה, כד), כי גם בתפלה עיקרה בלב, כדכתב רבינו ז"ל בספר המצות (מ"ע ה), וְלִעֲבֹד [בְּכָל לִבְכָּם] (עקב יא, יג) זו תפלה, כמו שאמרו (תענית ב.) איזה עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה. וזמן התפלה הוא רק מדרבנן, עיין שם ובמגן אברהם (קו, ב). ואם כן גם כן קשה למה לי תפלה בפה, וזמן לזה, הלא עיקרה הוא בלב, ולזה אין צריך שום זמן, כי בכל עת ובכל שעה עניינו נשואות אל ה' אלקינו, וכמו שאמר דוד (תהלים קכג, ב) עֵינַי עֲבָדִים וגו' פֶּן עֵינַיִנִי. והתירוץ הוא כנזכר לעיל, לעורר לבבות בני אדם זולתו להתפלל אל ה' בעת צרתם, ובזמן המיוחד לתפלה מעומק הלב. וזהו שנאמר וְהָיָה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאֵינִי אֲעֻנָה, כי אני יודע מחשבה שבלב, ועיין מדרש רבה בשלח (כא, ג) על הפסוק מִה תַּעֲצֹק אֵלַי (בשלח יד, טו), רק עוד רוצה לומר שיהיו עוד מתפללים, לכך הם מְדַבְּרִים וְאֵינִי אֲשָׁמֶע. ○ וזהו שנאמר (תהלים נה, יח-כ) עָרַב וּבִקֵּר וְצִהְרִים, היינו זמן הקבוע לשלש תפלות, אָשִׁיחָה וְאֶהְמָה וְיִשְׁמַע קוֹלִי, עד כי פָּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי וגו', וקשה תרתי, זמן למה לי, ודבור בפה למה לי, הלא ה' יודע מחשבות בני אדם העולה על לבביהן בכל עת ובכל שעה, על זה אמר לתרץ פי בְּרָבִים הָיוּ עֲמָדִי, לעורר לבבם גם כן להתפלל, עד כי יִשְׁמַע קוֹל יְעֻנָּם, ויעתר להם. ○ וזהו שנאמר וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת תְּהִיא, היינו זמן הקבוע לתפלה שבפה. ולמה לו זה, הלא הלב יכול לחשוב ולישא עין למרומים בכל זמן ובכל רגע, על זה אמר לאמר, שיאמרו גם אחרים התפלה, והבן. [ותחלת דבריו כאן מדברי הישמח משה והרמב"ם והר"י, כן הוא גם בייטב פנים לפסח (ד"ה עוד יאמר עבדים תפלה)].

¹⁶ בישמח משה בפרשתך (ד"ה המדרש רבה פרשת ואתחנן). עיי"ש מה שכתב בזה, כדי לבאר המדרש רבה דלעיל (בקושיא ה) לפי דרכו, ואכ"מ.

בתפלתו, שהרי) תפלות מוזן דאך זיין בלחש, (וכמו שמביא כאן במדרש וכן הוא בגמרא, כי) אסור להגביה קולו, מ'טאך דאך נישט אפילו.

קנא

ובוהר החמירו מאוד בוה, ואמרו כי תפלה שכבר נשמעת לאיזה איש, שוב אינה מתקבלת

דער זוהר הקדוש איז זייער מחמיר דערין.

על פי סוד ודרך האמת, מוז זיין (דייקא) מיטן דיבור. אין דעם איז אויך דא א סוד^{מא}, אז די תפלות מוזן זיין בדיבור. און מ'טאך (אבער) נישט הערן קיינער. (און) א תפלה וואס איינער הערט פריער, דאס ווערט שוין נישט נתקבל. דער זוהר הקדוש איז זייער מחמיר אויף דעם, (אין) עטליכע פלעצער. אין פרשת ויגש^{מב}, און אפאר פלעצער^{מג}.

קנב

ולעומת זה מבואר בדברי הרמב"ן בשם הירושלמי, שתפלה צריכה קול, ולמדוהו מהפסוק ויקראו אל אליקים (ב'חזקה) (נאך) פונדעסטוועגן זעט מען, דער רמב"ן סוף פרשת בא^{מד}, ער זאגט פארקערט. (אז) תפלה ברויך זיין בקול גדול.

^{מא} עיין בוהר הק' (ח"א דף קמה. ודף רמ"ו), ועוד בכ"מ.

^{מב} בוהר הק' ויגש (דף רט: רי:). וזהל נשמע בית פריעה (ויגש מה, טז). רבי אבא פתח ואמר, נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירגנו אל קל חי (תהלים פג, ג). תא חזי, כל בר נש דצלי צלותיה (וקם) קמי מאריה, אצטריך ליה לאקדמא ליה ברכאן בכל יומא ויומא, ולצלי צלותיה קמי מאריה בזמנא דאצטריך. בצפרא, לאחרדא בימינא דקודשא בריך הוא. במנחה, לאחרדא בשמאלא. וצלותא ובעותא אצטריך ליה לבר נש בכל יומא ויומא בגין לאתאחדא ביה. וואוקימנא, מאן דצלי צלותיה (וקם) קמי מאריה, אצטריך ליה דלא למשמע קליה בצלותיה, ומאן דאשמע קליה בצלותיה, צלותיה לא אשתמע. מאי טעמא, בגין דצלותא לאו אייהו ההיא קלא דאשתמע, דההיא קול דאשתמע לאו היא צלותא. ומאן אייהו צלותא, דא קלא אחרא דתליא בקלא דאשתמע, ומאן הוא קלא דאשתמע, דא ההוא קול דהוא בוא"ו, קלא דתליא ביה, דא ההוא קל בלא וא"ו. ובגין כך לא אצטריך ליה לבר נש למשמע קליה בצלותיה, אלא לצללה בלחש, בההוא קלא דלא אשתמע, ודא היא צלותא דאתקבלת תדיר. וסימניך, וזהל נשמע, קל בלא וא"ו נשמע, דא היא צלותא דהיא בחשאי, דכתיב בנחמה וקולה לא ישמע. דא היא צלותא דקודשא בריך הוא קביל, כד אתעביד גו רעותא וכוונה ונתקונא כדקא יאות, וליחדא יחודא דמריה כדקא יאות בכל יומא. (והמשך דברי הוהר כאן, מובא להלן בהערה נח).

^{מג} בוהר הק' ויקהל (דף רב:). וכד צלותא סלקא, קאים הא מפתא וכריזי על כל אינון פתחין ואמר (ישע"ה כו, ב) פתחו שערים וגו', וכלהו תרעין פתחין, ועאלת צלותא בכל אינון פתחין. כדון, אתער חד מפתא סבא דיומין דקאים לסטר דרום, דשמיא עזריאל סבא, ולקומין אתקרי מחניאל, בגין דאתמנא על שתי רבוא משריין, וכלהו מארי דגדפין מארי דמשריין מליין עיניין, ולגבייהו קיימין אינון משריין מאריהו דאודנין. ואקרון אודנין, בגין דאינון צייתין כל אינון דמצלאן צלותהו 'בלחיש' ברעותא דלבא, דלא אשתמע ההוא צלותא לאחרדא, האי צלותא סלקא, וצייתין לה כל אינון דאקרון מארי דאודנין. ונאי ההיא צלותא אשתמע לאודנין דבר נש, לית מאן דציית לה לעילא, ולא צייתין לה אחריין, כד מאן דשמע בקדמיתא. בגין כך בעי לאסתמרא דלא ישמעון לההיא צלותא בני נשא. ותו, דמלה דצלותא אתאחדא בעלמא עלאה, ומלה דעלמא עלאה לא אצטריך למשמע. (ועיין בבית יוסף (אר"ח סימן קמא) שמביא דברי הוהר אלו).

ובוהר הק' פינחס (דף רל: ברע"מ): כד בעי לאעלא בהיכליה, למחוי תמן חתן בכלתיה, בח"י ברכאן דצלותא, דאיהי (נ"א: בהיכלא, ליחדא תמן בצלותא בח"י ברכאן דצדיק, דאיהו) כמראה הקשת. אין דורשין במרכבה בחד וכו', ולא צריך תמן למשמע קלא בצלותיה, אלא (שמואל א' א, ג) רק שפתיך נעות וקולה לא ישמע, ובהאי רזא (במדרש ג. א) וזהו הקרב יומת. והכי באצילות (נ"א בצלותא), כל חד מצי בחשאי, דלא אשתמע צלותיה לגבי חבריה. כגון מאן דזריש לחבריה, וישתיק דבור לגביה, לא צריך למעבד אלא דבור בחשאי. דלא ישמע חבריה. ובגין דא אוקמוהו רבנן (ברכות כד:) כל המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. ובגין כך חיוון אשא לעילא, ממלון כענפין דאילנא, דהו מתקבצין תמן, במזמורי תתן וכלה. באן אתר, בקריאת שמע, דתמן ואשמע את קול כנפיהם (יחזקאל א, כד) וכו', מיד חיון דאש חשיות. מה כתיב בהון, בעמדם תרפינה כנפיהן (שם, כד), בעמדם ישאל בגלותא, (נ"א: בצלותא), תרפינה כנפיהם, דלא ישתמודעון עד ההיא שעתא. והאי אייהו רק שפתיך נעות. דאינון כנפי בחשיות, וקולה לא ישמע. מה דהו תמן חש"ל, חיון אשא ממלון, אינון חשיות. ובגין דא תקינו צלותא בחשאי, והכי מעשה במרכבה בחשאי, למלאא תמן בחשאי, ביני לבין עצמו.

[וכדכתיב גבי נינוה] וַיִּקְרָאוּ אֶל אֱלֹקִים 'בְּחֻזָּקָה' (יונה ג, ח), [ואמרו בירושלמי (תענית פ"ב ה"א)] ס'איז געווען אַ קול חֲצִיפֶּא, [ומכאן אתה למד שתפלה צריכה קול].
מ'זאל שרייען פארן באשעפער 'אינאיינעם', מ'זעמיר בְּרִיּוּתִיךָ אָנְחֵנוּ.
און דאָס איז אַ נחת רוח פארן באשעפער.
אזוי זאָגט דער רמב"ן הקדוש.

קנג

[ואם כן מדבריו] זעט אויס אַז מ'דאַרף שרייען.

קנד

אמנם החילוק בזה מוכן, כי דברי הוזהר אמורים לענין תפלת י"ח שבלחש, שבוה אסור להשמיע קול, אבל בחזרת הש"ץ, וכן בשאר התפילות ותחנונים אדרבה יש להתפלל בקול רם

נאָר ווי ס'זעט אויס, לעולם איז אַזוי.

דער אָמֶת איז דאָך, דער חילוק איז דאָך מוכן, אַז [דער איסור] דאָס איז נאָר ביי די תְּפִלָּה בְּלִחָשׁ [בלבד]. וואָרן ס'איז דאָך דאָ אַ תְּפִלָּה בְּקוֹל רֵם [של חזרת הש"ץ] איז דאָך דאָ, אויסדרוקליך.

[און] הגם [דטעם הפשוט על שתקנו חזרת התפלה בקול רם, איז] וועגן להוציא את שְׁאִינוּ בְּקִימָה. [נאָר] דער אָמֶת איז אַ כָּלֵל גָּדוֹל, אַלֶּע תְּקֻנוֹת חֲכָמֵינוּ ז"ל הָאֵבֶן געהאט נאָך טַעֲמִים, עַל פִּי דֶרֶךְ הָאָמֶת^מ.

און דער אָמֶת אַרײַן [וואָרן כּאָן גַם להלכה, כִּי] אפילו ווען ס'איז גאַרנישט דאָ קיין אִינוּ בְּקִי, איז דאָך אַ תְּקֻנָּה^מ [מחכמינו ז"ל, לחזור התפילה בקול רם].
און [נאָכדעם איז דאָ] אַנְדערע תְּפִלוֹת וואָס מ'איז מְתַפַּלֵּל [שלא מתפלת י"ח, וכן מה שמוסיפין] סְלִיחוֹת וְתַחֲנוּנִים, איז פאַרקערט, אַלדִינגס איז בְּקוֹל^מ.

קנה

אין די פּוֹסְקִים זעט אויך אַזוי אויס, ס'איז גאָר אַ חִילוק^מ [בדין זה, באיזה תפילה קמירי, ובמי קמירי, ובאיזה מקום מתפלל].

^מ ברמב"ן פרשת בא (יג, טז): ולפיכך אמרו (אבות ב, א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולן חמורות וחביבות מאד, שכל שעה אדם מודה בהן לאלקיו. וכוונת כל המצות, שנאמין באלקינו, ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה. שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין קל עליון חפץ בתחנונים, מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שִׁבְרָאוֹ. וכוונת רוממות הקול בתפלות, וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לְקַל שְׁבִרָאם והמצאים, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בְּרִיּוּתִיךָ אָנְחֵנוּ. וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) וַיִּקְרָאוּ אֶל אֱלֹקִים בְּחֻזָּקָה (יונה ג, ח), מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול וכו'.

^{מב} כמבואר בגמרא ראש השנה (לד:).

^{מב} וזהו בכל הדברים. וכ"ש בניהן דידן שמבואר בזהר וכתבי האר"י ז"ל כמה כוונות על תיקון חזרת הש"ץ.

^{מב} וכמבואר בשלחן ערוך (או"ח קכד, א): קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה, אף על פי כן ירד שליח ציבור וחזרו להתפלל, כדי לקיים 'תקנת חכמים'.

ועיין עוד במגן אברהם (ו, ז) וז"ל: כתב בעמק הברכה ששליח ציבור יברך בביתו [ברכות השחר] קודם התהלים, ואחר כך יברך בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי, ואע"פ שעכשיו כולם בקיאים, מכל מקום תקנת הקדמונים לא זזה ממקומה, עד כאן. ולי נראה דלא דמי, דדוקא גבי שמונה עשרה תקנת קדמונים ז"ל הוא וכו'.

^{מב} ועיין בזה בזהר הק' תרומה (קכח:); ופקודי (רס:); ובתיקוני זוהר (ג:).

ועיין עוד בזהר הק' (ח"י שרה קלב:); שְׁמֵעָה תְּפִלָּתִי ה' וְשִׁוְעִי הַאֲזִינָה אֶל דְּמִעִי אֶל תְּחַרְשׁ (תהלים לט, יג) וכו'. שְׁמֵעָה תְּפִלָּתִי ה', דא צְלוּתָא דִּי בְּלִחָשׁ. וְשִׁוְעִי הַאֲזִינָה, דא צְלוּתָא דְאָרִים בִּר נֶשׁ קְלִיָּה בְּעֻקְתִּיהָ, כְּמָא דְאֵת אִמֵּר (שמות ב, כג) וְתַעֲלֵ שְׁוֹעָתָם אֶל הָאֱלֹקִים וכו'. וצְלוּתָא דא מְתִבֵּר תְּרַעֲיָן וְדַפִּיק (ס"א: ודחיק) לִזְן לְאֵעֻלָּא צְלוּתִיהָ. אֶל 'דְּמִעִי' אֶל תְּחַרְשׁ, דא אֵעִיל קָמִי מִלְכָּא וְלִית תְּרַעָא דְקָאִים קָמִיָּה, וְלַעֲלוֹם לֹא אֶחָדְרוּ דְמִעִין בְּרִיקְנִיָּא.

קנו

והגם שלפי טעם הגמרא שהוא מקטני אמנה, היה ראוי לומר כן גם בשאר התפילות, אבל בהכרח צריך לומר שהגמרא מירי במקום שתקנו חכמים להתפלל בלחש

[ונאך] דאָס לשון אין די גמרא איז אַביסל שווער.

די גמרא זאָגט¹ [דהרי זה] מְקַטְנֵי אֲמָנָה אֲזַ מ'איז מְגַבִּיה קולו, [ופירש"י דמשתמע כאילו ח"ו] דער בורא כל עולמים הערט נישט [שטיל].

[און] די גמרא זאָגט גאָר אַז ס'איז [דרך] נְבִיאֵי הַשִּׁקְרָה, [דכתיב אצלם] וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל.

די גמרא זאָגט אַביסל 'שאַרפע אויסדרוקן', [ס'איז] אַ חידוּשׁ.

[ולטעם הגמרא לכאורה לא מצאנו סברא לחלק בין תפלת י"ח, לשאר תפילות].

קנו

[ונאך עם כל זה] מוז איך אַלץ זאָגן הַפְּנִים², אַז [מ'רעדט] נאָר דאָרטן וואו מ'הייסט נישט, וואו מ'ברריך נישט [זאָגן הויער].

קנח

או שהכוונה שלא יגביה קולו בפיו יותר מכפי התעורות הכוונה שבלבו, וכדרך שמפרש הרבי ר' זושא במה שאמרו שהעונה אמן לא יגביה קולו יותר מן 'המברך', דהיינו הלב

[או שנפרש הכוונה, על דרך ווי] ער דער רבי ר' זושא זאָגט³ [לפרש הגמרא² כי העונה אמן]

אסור להגביה קולו יותר מן 'המברך', [אז] דער 'מברך' איז דאָס לֵב, [און] אַז ער איז

¹ עיין בטור (או"ח סימן קא): אמר רב הונא לא שנו שלא יגביה קולו, אלא שיכול לכוין בלחש, אבל אם אינו יכול לכוין בלחש, מותר. והני מילי בינו לבין עצמו, אבל בציבור אסור [ליחיד להשמיע קולו], דאיתי למיטרד צבורא. ואם משמיע קולו כשמתפלל בביתו, כדי שילמדו ממנו בני ביתו, מותר, כדאיתא בירושלמי, רבי יונה כד הוה מצלי בבי כנישתא הוה מצלי בלחישא, וכד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא עד דילפין מיניה בני ביתיה צלותא.

ובשלחן ערוך (סעיף ב): ואם אינו יכול לכוין בלחש, מותר להגביה קולו. וה"מ בינו לבין עצמו, אבל בצבור אסור, דאיתי למטרד צבורא. [וברמ"א] הג"ה ואם משמיע קולו בביתו כשמתפלל, כדי שילמדו ממנו בני ביתו, מותר (טור).

ועוד שם (סעיף ג): יש אומרים שבראש השנה ויום כיפור מותר להשמיע קולם בתפלה, אפילו בצבור. [וברמ"א] הג"ה וכן נוהגין, ומכל מקום יזהרו שלא להגביה קולם יותר מדאי (דרדוש מהרי"ו).

ועיין בשו"ת אמרי אש (סימן ג), ובשו"ת בית שערים (או"ח סימן מ) ובשו"ת זכרון יהודה (או"ח סימן סט). ועיין עוד מזה בקונטרס יענו בקול (פאקס תרס"ג, נדפס בתוך ספר שער נפתלי להג"ר יוסף שווארץ) קובץ תשובות מכחמישים מגדולי הדור ההוא שכתבו נגד המתחדשים בעיר מסויים שרצו להנהיג תקנה להתפלל פסוקי דזמרה בלחש, עי"ש באורך. (מקונטרס ברכות קודש).

² בגמרא ברכות (כד): הַמְשַׁמֵּיע קולו בתפלתו, הרי זה מקטני אמנה [פירש"י: כאילו אין הקב"ה שומע תפילת לחש]. המגביה [הרכה] קולו בתפלתו, הרי זה מנביאי השקר [דכתיב וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל (מלכים א' יח, כח)].

³ פירוש: כפי הנראה.

²² כמובא בקצה בייטב לב כאן (המובא לעיל בהערה לט).

וכן הביא בספרו רב טוב בפרשתן [ד"ה ואתחנן, השני] וז"ל: ובמדרש מהו שיהא מותר להתפלל בקול גדול וכו'. יש לומר על פי דברי רבינו הקדוש מהרי"ו זללה"ה, העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך, רצה לומר הוא הלב, אלא כפי התעוררות רשפי אש של הלב, כן יענה, עכ"ד. וזהו שאמר נֶאֱמַרְתָּן אֵל ה' בלב, שהוא החוקר לב, אחר זה לאמר בפה, כפי ציור המטייר בלב, אֵתָה הַחֲלוּת הַלְּהָאוֹת. וזה שאמר המדרש מהו שיהא מותר להתפל בקול גדול, רצה לומר שהקול גדול יותר ממה שבלב וכו'.

ובייטב לב פירש בשלח (בפסוק או ישי, אות יב) כתב וז"ל: והנראה לי על פי דברי רבינו הקדוש רבי יוסא ז"ל להבין דברי חכמים (ברכות מה). העונה אמן אל יגביה קולו יותר מהמברך, כי עיקר 'המברך' הוא הלב, והפה והלשון הם 'המספרים' השבח המצויר בלב, וכן מבואר במורה (ח"ב פ"ה), וצריך שיהיה פיו ולבו שוין, וכבר אמרו (רש"י גיטין פג. ועוד בכ"מ, ועי' סוטה לב): אין עניה אלא לשון הרמת קול, שנאמר (תבוא כו, ה) וְעִנִּיתָ אֶמְרָתָהּ וגו'. וזהו שאמרו העונה בקול אמן, לא יגביה קולו יותר 'מהמברך', היינו הלב, עד כאן דברי פי חכם חן. וזהו שנאמר וְעִנִּיתָ בְּקוֹל, אֶמְרָתָהּ אֲמִירָה בלב, כדכתיב (תולדות כו, מא) וַיֹּאמֶר וגו' בְּלִבּוֹ, אֲמִירָה בַחֲשָׁאִי (זוהר ח"א

נישט 'דערביי' [בכוונת 'הלב'], אַז מ'שרייט אין די וועלט אַריין, אין הכי נמי [שזה אסור, דאז אין לו להגביה קולו יותר מכפי התעוררות כוונת לבו].

קנט

אבל כל זמן שהתפלה בקול הוא בכדי לעורר הכוונה, לעצמו או לאחרים, ודעתו לשם שמים, בעל כרחך שיש בו מעליות ואין בו איסור, וכמבואר בן בדברי הפוסקים

אָבער סתם, אַז מ'וויל שרייען וועגן קול מְעוֹרֵר הַכּוֹנֵה¹¹, מ'וויל זיך מְעוֹרֵר זיין. אַז מ'וויל זיך מְעוֹרֵר זיין¹², אָדער אַ שלוח ציבור [וואָס] מ'דאַרף יענעם מְעוֹרֵר זיין, וכדומה, אַז ס'איז מיט אַ פֿונֶה לְשֵׁם שָׁמַיִם. איז נישט פֿאַרהאַנדן [שיהא אסור להגביה קולו]. אזוי זעט דאָך אויס.

על כל פנים אזוי איז דאָך זעט אויס אין אַלע פּוּסְקִים¹³.

און דער רמב"ן זאָגט עס אַרויס בְּפִירוּשׁ.

ס'איז ביידע אַמֶּת¹⁴.

רד"י: לְפָנֵי ה' אֶלְקֵיךָ החוקר לב וגו', ולא מאותם שנאמר (ישעי' כט, יג) ובשפתי פִּבְדוֹנִי וְלִפְסֵי חֶקֶק. [ומסתבר כי הייטב לב שמע פירוש זה של הר"י מפי זקינו הישמש משה, וכמובא בן בדברי יחזקאל בשמו (באגרות הש"ס, ברכות מה:) וז"ל: מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המבכך וכו'. שמעתי ממורי חמי זקני הגה"ק מהר"מ ט"ב מאוהל זלה"ה שאמר בשם הרה"ק מוה"ר ר' זושא זלה"ה, 'המבכך' נקרא הלב, והלשון הוא [רק] קולמוס הלב. רמז שלא ירים קולו בתפלתו יותר מדבקות לבו בהש"ת, שיהיה פיו ולבו שוין]. ועיין עוד בנועם מגדים פרשת משפטים (ע"פ אס כספ, ד"ה גם יאמר) שכבר הביא פירוש זה, וז"ל: כי כלל גדול הוא שילך האדם בדרך האמת, וכל עבודתו תהיה באמת, כפי רצון הלב ולא יותר. והרב הקדוש מוה"ר משולם נ"י אמר, שזה ירומז באמרו ז"ל (ברכות מה:) העונה אמן אל יגביה כו', כי עיקר המבכך הוא הנשמה, כל הַנְּשִׁמָּה תְּהִלָּה קָה (תהלים קה, ו), והגוף אינו אלא כעונה אמן ונגרר אחר הנשמה, לזה אל יגביה קולו יותר מהתלהבות המבכך, היא הנפש והנשמה, ודפח"ח.

¹¹ בגמרא ברכות (מה:) אמר רב חנן בר אבא, מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המבכך, שנאמר (תהלים לד, ד) גָּדְלוּ לַה אֱתִי וְנִרְוַמָּה שְׁמוּ יַחְדָּךְ.

¹² הוא מלשון ראשית חכמה (קדושה, פרק טו) ושל"ה הק' (שער האותיות אות ק, ובמסכת סוכה פרק גר מצוה אות ו), לענין אמירת ברכת המזון ושאר הברכות בקול רם. וכן כתב השל"ה לשון זה בכמה מקומות בספרו, ומשם הורגל בכמה ספרים. וכן הובא דבריהם שם להלכה באלוהי רבה (ארו"ח קפה ג), ובאר היטב (שם תרמג, א).

¹³ וזה לשון הנועם אלימלך בצעטלי קטן (אות יא): ירגיל את עצמו להתפלל בכל כחו, ובקול המעורר הכוונה, להדבק המחשבה לדיבור, ופניו אל הכותל בתוך סידור התפלה בבוקר ובערב, ולא יסתכל לצדידין מתחת התפלה עד סופה וכו'.

ועיין עוד שם (אות טז): וכן מי שטבעו ביושן מהחלק של בושֶׁה רָעָה, ירגיל את עצמו מ' יום להתפלל דוקא בקול רם ובה תנועת אבריו, ולקיים קל עצמותי תאמנָה (תהלים קה, י), ולבכך על התורה בקול רם, עד שיעזרהו מן השמים להסיר הכושה הרעה ממנו.

ועיין עוד בחומש היכל הברכה (סוף סדר דברים, די ר"ע ע"ב): שמעתי ממורי, כלל גדול, שצריך לדבק עצמו ולקשר מחשבתו ונשמתו אל פנימיות ושורש תורה ומצות אשר הוא עושה, דאם לא כן עושה ח"ו קיצוץ ופירוד. ולפעמים הוא בקטנות, אל יסלק עול תורה ותפלה לומר משפה ולחוץ במרוצת הסוס, ואף שהדיבור בגלות, יחזק עצמו בהכרח ובכח ובהרמות קול, ולא יתבייש מן החכמים גדולים ביותר, ולא מן המלעיגים עליו. ועיין תולדות יושב (אות א, ד"ה עוד י"ל כל אשר), כל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדָךְ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחַךְ עֲשֵׂה (קהלת ט, י), כי נודע מעלת הצעקה, וכשהוא בכח גדול ובהרמות קול, בוקע כל אוררים וקליפות, ואחר כך בא למדריגה עָצֵק לָבָם אֶל ה' (איכה ב, יח), שופך נפשו לפני קונו ממש עד כלות הנפש, והבן.

¹⁴ ועיין עוד בטורי זהב (קא, וז"ל: ומ"מ נראה בחזנים שמגביהים קולם כדי לעורר הכוונה ולהשמיע שפיר לבריות, ודאי שפיר עבדי, דעיקר תפלת הש"י ניתקנה דוקא בקול רם. אכן אותם שעושים כן להראות קולם, ודאי עושים שלא כהוגן וכו').

ובמגן אברהם (שם, א): כתב ב"ח (שם, ד"ה אס) דאף החזנים לא יגביהו קולם יותר, אלא כדי צורך שישמיעו להצבור. ואין דבריו מוכרחים.

ובכאר היטב (שם, ו) העתיק דברי הטורי זהב, והוסיף כתב: ובלבד שיעשו לשם שמים. וכן כתב המגן אברהם, דלא כב"ח ופירי חדש (שם, ב) עיין שם וכו'. ועיין אלוהי זוטא (שם, ג) שכתב בשם הרמב"ן יִקְרָאוּ אֶל אֱלֹקִים בְּחֻזָּקָה, מכאן אתה למד שהתפלה צריכה קול, עיי"ש סוף פרשת בא.

קס

ישוב קושיא ה (באופן ראשון)

ולכן מכיון שכאן נאמר 'לאמר' בפה, באופן שישמעו אחרים, וכמו ש'מפרש' בייטב לב. או לאמר לדורות שיהיו מתפללין בעת צרתו, בדרך המדרש. אם כן היה סלקא דעתך לומר דמהאי טעמא כדי שיתעוררו אחרים יהא מותר להתפלל בקול אפילו בתפילת לחש, על לכן העמידו כאן שאלה זו במדרש, והשיבו דמ"מ בתפלת לחש אסור.

דעס קאן אפשר זיין, דאָס איז 'דער' מדרש [מהו אם מותר להתפלל בקול גדול].

ס'שטייט וואָתחנן אַל ה' בעת ההיא 'לאמר', מ'זאָל זאָגן. מיינט ער צי לאָמַר לדורות (כדרך המדרש והישמח משה), צי 'לאמר' [מ'זאָל] צוציען אנדערע (כדרך הייטב לב), נו האָט מען דאָך געמוזט הערן.

[וואס כן] קאָן מען זיך דאָך טועה זיין אַז 'אַלע' תפלות ברויכן זיין פֿקול, בקול רם.

איבערדעם שטעלט ער אַראָפּ די שאַלָה [אם מותר להתפלל בקול].

און ער האָט געענטפערט אַז ניין, אַז ביי די תפלות פון תפלה בלחש, דעס מוז זיין וקולה לא ישמע.

איבערדעם זאָגט ער דאָס [דייקא בפסוק זה].

קסא

הקדמה לישוב קושיא ה (באופן שני)

מלשונות הוזהר הק' משמע לי, דהקפידא שלא להשמיע תפילות בקול, הוא רק בזמן הזה מפני הקטרוג, אבל לעתיד לבא שפיר יוכלו להתפלל בקול רם, ואף תפלת י"ח שבלחש

נאָר עפעס דאָרטן דאָס לשון אין זוהר הקדוש זעט מיר עפעס אויס [דלעתיד ישתנה הדין בזה].

- איך זעה נישט דערויף קיין שום מקור, אָבער ס'זעט מיר עפעס אזוי אויס.

וואָס ווייסט מען, נאָר השם יתברך יודע האָמַת. -

נאָר זעט אויס דאָרט דאָס לשון אין זוהר הקדוש, ער שטעלט אַראָפּ [אויפן פסוק] וְהָקֵל נִשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה (ויגש מה, טז), זאָגט ער קודם^{מב} [דבתיבת] "וְהָקֵל", קל איז חסר [וא"ו], דער קול איז חסר ווייל ס'ברויך צו זיין בלחש דער קול.

און ער גיט זיך אַ דריי אויס תיכף [שם בוזהר, ואומר פירוש אחר]^ה אַז קל איז חסר, ווייל דאָס גייט אַרויף אויף די פֿכּוּת, אויף די חורבנות פון בית ראשון און בית שני, די יללות, אויף דעם גייט אַרויף דער 'וְהָקֵל'.

^{יב} וועיין בישמח משה בפרשתן (ד"ה המדרש רבה) שעמד גם כן בכל ענין זה, וציין לדברי הפוסקים שהבאנו, וז"ל: על פי דאיתא במסכת ברכות (כד): המגביה קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמנה. אך הלא מבואר 'בפוסקים' דקול מעורר הכונה, עיין באורח חיים סימן ק"א סעיף ב', וציין בבאר היטב שם סק"ו מה שכתב בשם הרמב"ן וכו'. והנה הסכימו שם מהרש"א והרי"ף (ברכות לא), דאף בעת צרה תמידית שאין פטור מהתפילה, מכל מקום פטור מדין תפילה בכונה, וכן משמע ברש"י, ואם כן לפי זה אין להגביה קול, כיון דמכל מקום אין יכול לכוון ופטור מתפילה בכונה, אם כן הדר הוי מקטני אמנה, מה שאין כן אדם אחר וכו'. ואם כן לפי זה באדם אחר [שיכול להתפלל בכונה] יש להגביה קולו כדי לעורר הכונה וכו'. [וועיין שם מה שמפרש בזה לפי דרכו דברי המדרש כאן מה שיתפלל בקול גדול].

^{יג} בוזהר הק' ויגש (שם בהמשך): רבי אֶלְעָזָר אָמַר, קָלָא בְּחָשָׁי, דָּא הֵיא קָלָא עֲלָאָה דְּכָל קְלִין נְפִקִין מִתַּמָּן. אָבֵל קָל בְּלָא ו', דָּא הֵיא צְלוּתָא דְּלִתְמָתָא, דָּאִיּהּ אֲזֵלָא לְאַסְתְּלָקָא בּוּא"ו וְלֵאֲתַחֲבָרָא בֵּיהּ. תָּא חֲזִי, וְהָקֵל נִשְׁמַע, דָּא הֵיא קָל בְּלָא וּא"ו. דָּא הֵיא קָלָא דְּכַבְּתָא עַל מִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן וְעַל מִקְדָּשׁ שְׁנִי. נִשְׁמַע, כִּמְה דָּאֲתָא אָמַר (ירמי' לא, יד) קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמַע. בְּרָמָה, מֵאִי בְרָמָה, דָּא הוּא עֲלָמָא עֲלָאָה, עֲלָמָא דָּאֲתִי וְכוּ'. דָּהָא בְּהֵיא שְׁעָתָא דִּי בְרָמָה נִשְׁמַע, כְּדִין מַה כְּתִיב, וְיִקְרָא ה' אֱלֹקִים צֶ-בָאוֹת בְּיוֹם הַהוּא לִכְבֹּי וּלְמִסְפָּד גּוֹי' (ישעי' כב). וְהָקֵל נִשְׁמַע לְעִילָא לְעִילָא, מֵאִי טַעמָא, בְּגִין דִּיא"ו אֲתַרְחַק וְאַסְתְּלַק מִנִּיהּ, וְכִדִּין חָלַל מִכְבָּה עַל בְּנֵיהּ מֵאַנְהָ לְהַנָּחֵם עַל בְּנֵיהּ כִּי אֵינְגוּ (ירמי' סח). כִּי אֵינְגוּ, כִּי אֵינְסִי מִבְּעֵי לִיהּ. אֵלָא כִּי אֵינְגוּ, וְהָא אֲוִקִּימָא כִּי אֵינְגוּ, דְּבַעֲלָה לָא אֲשַׁתְּכַח עִמָּה. דְּאֵלְמָלָא בְּעִלָּה יִשְׁתַּכַּח עִמָּה תַּנְחִם עֲלִייהּ, דָּהָא כְּדִין בְּנֵהָ לָא יְהוֹן בְּגִלוּתָא, וּבְגִין דִּיאֵינְגוּ, לָאֵא אִיְהִי מִתְּנַחֲמָא

איז ער עפעס מ'רביב די צוויי זאכן אינאיינעם [ענין קול החסר ובלחש, עם ענין החורבן], זעט עפעס אויס - קאָן זיין - אַז דאָס איז טאַקע נאָר היינט, [אבל לעתיד יאמרו גם תפלת לחש בקול].

קסב

והוא בעין מה שמצינו בענין אמירת ברוך שם, דמבואר בוהר דלעתיד לבא שפיר יאמרוהו בקול רם אזוי ווי [ביי] ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, [שטייט] אַז 'היינט' ברויך מען זאָגן בלחש, און 'לעתיד' וועט מען [עס] זאָגן בקול רם. [די זעלבע ביי תפילת י"ח] קען זיין [אַז] שפעטער [לעתיד לבא] וועט דאָס נישט זיין די חששות, [ווייל ס'וועט זיין] אין שטן ואין פגע רע, אין מקטרג, וועט מען טאקע ביי 'אלע' תפלות קענען זאָגן בקול.

קסג

ישוב קושיא ה' (באופן שני)

ובזה יבואר הכתוב ואתחנן אל ה' בעת ההיא, שכבר יגיע זמן העולם התיקון שאז יוכלו 'לאמר' בקול רם כל התפילות. ולזה הביאו במדרש שאלה זו לבא, שלא ילמדו מזה להתפלל כל התפילות בקול רם גם בזמן הזה [ולפי זה] קאָן זיין איז דאָס טאַקע האַ בְּהָא תְּלִיא [דזה תלוי בענין תפילתו של משה שכבר יהיה עולם התיקון בימיו. ולכן] קער דאָס צו דעם אויך [שאלת המדרש לענין הפסוק].

קסד

[דהנה לפי זה יתפרש המשך הכתוב, שאמר] ואתחנן אל ה' בעת ההיא [אַז] ס'זאל זיין [שזיין] 'לאמר' [בקול רם, והיינו שיהיה העולם התיקון שאז יוכלו להתפלל כל התפילות בקול רם]. און דאָס איז דער מדרש אויכעט קאָן זיין, אַז ס'איז אויפן עולם התיקון [הלאמר בקול קאי על עולם התיקון, ולכן הביאו כאן שאלה זו, שלא נלמוד מזה להתפלל בקול רם גם בזמן הזה].

קסה

נאָר אף על פי כן, איך טרוי מיך נישט צו זאָגן [בברירות, דלעתיד יתפללו גם תפלת לחש בקול, וויבאלד] איך האָב עס נישט געזען [שטיין בפירוש, און] ווי קאָן מען אויפטון 'נייעס' [מעצמינו].

אונז קאָן מיר דאָך נישט זאָגן אַ זאָך וואָס מ'זעט נישט [בדברי הקדמונים]. נאָר איך האָב פונקט 'אזוי געקלערט' [דיתכן בחינה כזה]^א.

על בנהא, בגין דבנהא אתר חקו מנה על דאינונו עמה. ○ תא חזי, [והקל נשמע] בית פרעה, דא הוא סימניו לעילא, ביתא דאתפרעו ואתגליין מניה כל נהורין וכל בוצינין, כל מה דהוה סתים, מתמן אתגלי. ובגין כף קודשא בריך הוא אפיק כל נהורין וכל בוצינין, בגין לאנהרא להוהא קול, דאקרי קל בלא וא"ו. ○ תא חזי, כד יקים קודשא בריך הוא להאי קל מעפרא, ויתחבר בוא"ו, קדין כל מה דאתאכיד מנייהו בזמנא דגלותא, ויתדר ויתעדנן בנהורין עלאין דאתוספן מגו עלמא עלאה, כמא דאת אמר [ישעי' כו, יג] והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכאו האוכדים בארץ אשור והנדיחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים. [ועיין עוד בלשון זוהר פרשת פינחס המובא לעיל].

^ט בוהר הק' (תרומה קלד), עיי"ש באורך. - ועיין בדברי רבינו בס"ג ויחי תש"כ [לשון קדשו פג, אות פ] שביאר טעם בזה, כי בכל השנה לכן אומרים אותו בחשאי, לפי שהשש תיבות של בשכמל"ו הם נגד שית גרפיין דלעילא, ובזמן הזה חסרים ב' גרפיין, ולכן אומרים אותו בחשאי [וכמו שביאר רבינו באורך גם בס"ג ויחי תש"ו]. אבל לעתיד מבואר [בוהר הנזכר] שיאמרוהו בקול רם, ולדרכינו י"ל הטעם בזה לפי שאז שוב לא יחסר מהגרפיין. ולכן גם ביום הכיפורים אומרים אותו בקול רם [כמבואר בשו"ע א"ח תרט, ב], כי הוא מעלמא דחירות מעין דלעתיד לבא. לשון הפסוק במלכים א' (ה, יח), ומורגל בספרים.

^א וראה זה מצאנו ראינו שכבר נכתב כן בספה"ק תורה אור להרה"ק בעל התניא (סוף פרשת ויגש) וז"ל: ולכן עתה בזמן הזה נאמר משמח חתן וכלה', שהכלה היא המלכות מקבלת האור על ידי החתן וז"א. ולעתיד אחרי שכבר

רא

ברכת הקודש

היוצא לנו מזה, אז דער בורא כל עולמים זאל העלפן נחמו נחמו עמי, ס'זאל שוין זיין די נחמה.

כאשר שמענו בן עוד נחמה^כ.

אזוי ווי מ'זעה מיר אזויפיל התחזקות דא [בפסוקי ההפטורה], - ווי מ'זעה מיר אין די מדרשי חכמינו ז"ל [על פסוקים אלו]^כ, - אז דער בורא כל עולמים וועט אמאל [בכל אופן] העלפן אידן.

[אזוי] זאל מיר האבן די זכיה צו זיין פון 'די', מ'זאל מיר דאס דערלעבן.

אונז זאל מיר זוכה זיין, מ'זאל נישט נדחה ווערן דורך די חטאים.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זיין פון די וואס זיי וועלן זיין צווישן די 'געהאלפענע',

צווישן די 'געטרייסטע' מיט די אמת'דיגע נחמה וואס ס'וועט זיין במהרה, במהרה.

דער בורא כל עולמים זאל דערפרייען אידישע הערצער, און דערלייכטן אידישע

אויגן. אידן וואס זיי קוקן ארויס נאך [אויף די ישועה].

ס'איז דא אידן מיט צובראכענע הערצער, וואס זיי העטן נאך געוואלט גיין בדרך

האמת.

דער בורא כל עולמים זאל זיך שוין מרחם זיין על עמו ועל ארצו.

מ'זאל שוין געהאלפן ווערן במהרה.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען בישועת כל ישראל ושמתן, די ישועה שלימה,

בהתרוממות קרן התורה וישראל^כ [ובהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן].

תתעלה, אז נאמר משמח 'חתן עם הכלה', שעל ידי הכלה הוא משמח את החתן, מפני שאשת חיל היא עטרת בעלה כנ"ל וכו'. וכמו כן יובן ענין שמונה עשרה, צלותא בחדשאי הוא רק בזמן הזה וכו', אבל לעתיד כשתתעלה וכו' אז יהיה שמונה עשרה בקול רם וכו'. (מקונטרס דברות קודש).

^כ מנוסח היוצרות למוסף שבת החודש.

^כ עיין בזה באורך בילקוט שמעוני על ישעי' (פרק מ).

^כ כאן נפסק הריקארדינג.

